

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Behag at læse Omslagets indvendige Sider!

LEHMANN & STAGE - KØBENHAVN

Hvad var vel i Verden det fattige Liv
med alt dets fortærende Tant,
om ikke en Plet med en Dal og lidt Siv
vort Hjærte i Skælvinger bandt!
Om ikke vi drog fra det yderste Hav
for bøjet og rynket at staa
og høre de Kluk,
de Mindernes Suk
fra Bækken, vi kyssed som smaa!

(Jeppes Aakjærs „Jylland“.)

Grundet paa de overordentlige store Prisforhøjelser paa Bogtrykarbejder og Papir er isf. Generalforsamlingsbeslutning Medlemsbidraget for Vejle Amts historiske Samfund forhøjet fra Nytaar 1920 fra 2 til 3 Kr. (i de fleste andre historiske Samfund til 4 Kr.). For at kunne opretholde denne billige Pris bedes Medlemmerne stadig virke for ny Tilgang af Medlemmer.

STUDEHANDLERE

AF P. ELIASSEN, KOLDING

Kolding Bro som Guldgrube.

NAAR de gamle Forfattere omtalte Kolding, glemte de aldrig *Kolding Bro*, som altid lovsynges som »en uskatterlig Guldgrube« eller »saa god som et Sølvbjerg om Aaret«.

Dette er for saa vidt rigtigt, som Tolden ved Kolding Sønderbro var en af den danske Krones allervigtigste Indtægtskilder. Det var ikke Indførselstolden, der indbragte de mange Penge, det var en *Udførselstold*, der navnlig hvilede paa Heste og Kvæg, »hvilken Told sig højere beløber end nogen skulde tro.« Saaledes hedder det i Jens Lauritsen Wolffs »*Encomion Regni Daniæ*« eller »Danmarckes Riges Lof«, en Danmarksbeskrivelse fra 1654. Intet Under, at hele Danmark med Opmærksomhed fulgte, hvad der skete paa dette Sted. —

Selve Broen var uanseelig nok. En skrøbelig Træbro, opført paa Pæle. Ved Isgang og Højvande blev den ofte revet bort, hvorefter Kolding Borgere som Regel fik kongelig Hjælp til at opføre den paany, undertiden endda forsynet med forgyldte »Stormhoveder«, som i det 17. Aarhundrede, da Kongens Billedhugger, Claus Lauridsen, den samme, der har hugget

Prydelserne over Indgangene paa Taarntrapperne og mange andre Sandstensprydelser paa Koldinghus.

Kolding Bro var dengang tillige Skibbro. Her lagde Byens mange »Kreyerter« og Skuder ind, her lossede

Sønderport.

de Ribe Skippere, der havde særlige Rettigheder (fra dem Navnet »Riberdyb«) og herfra handlede de talrige uden- og indenlandske Søfarende, der lagde til. Her stod i gammel Tid St. Jørgens Blok, hvori Søfolk og Vejfarende lagde deres Skærv, og her paa Kolding Bro holdt de Kolding Bymænd, der ejede Markjorderne sønden Byen, deres Bygrande eller, som det hed, gik

»til Brouc«, et fortræffeligt jysk Udtryk. Man har en Følelse af, at skønt Sønderbro i gammel Tid var Kolding Bys sydlige Grænse — Husene i »Forstaden« søndenfor var kun Udhuse og Lader —, saa pulserede der her det rigeste Liv.

Paa den nordlige Bred af Aaen, mellem det »hel- lige Blods Kapels« gamle Gaard mod Øst og Peter Farvers Gaard mod Vest laa *Sønderport* som et Lukke for Byen, baade et Værn mod Toldsvig ved Udsmugling og et Bolværk mod Indsmugling. Fra Portnerens Værelse kunde neddrages en Bom. Naar Sønderport om Aftenen var lukket i tillige med sin raslende Laage, hvis Jærnkæder gik over et Hjul, og naar Bommen var draget for, skulde man synes, at Konsumtionen og Kongens Told var velbeskyttet. Fra 1807, da Porten blev nedbrudt og flyttet længere mod Syd i Søndergade, var Sikkerheden vel nok knap saa stor. Men baade før og efter 1807 var der for- træffelige Veje uden om Kongens Told, nemlig hele Strækningen langs den Toldgrænse, der fra Middel- alderen til vore Tider har voldt saa ubodelig Skade, baade økonomisk og nationalt, ligesom den virkede moralsk nedbrydende i høj Grad.

Studehandlere og Udførselstolden.

De bedste Oplysninger om Studehandelen i gammel Tid faas af Toldregnskaberne og Forordningerne om Toldvæsenet. Derfor kan der ikke skrives om ældre Tidens Studehandel, uden at man kommer ind paa disse Æmner. Ogsaa de gamle Smuglerberetninger, som findes i Toldvæsenets Papirer og i Domsproto- kollerne giver mange Bidrag til Studehandelen, navnlig i denne Egn.

Det var Udførselstolden paa Heste og Øxne (Stude), der bragte de mange Penge i Kolding Toldkasse. Medens det er vanskeligt at nævne Beløb fra det 16. Aarhundrede, findes der fra det 17. Aarhundrede og fremefter gode og paalidelige Regnskaber. Det vides, at i Middelalderen var der stor Udførsel af Heste. Senere er det Studene, der indbringer mange Penge i Udførselstold. I Aaret 1621 indkom der i Kolding 13,820 Daler i Øxentold og 523 Daler i Hestetold. En Gennemsnitsberegning for Aarene 1652—55 viser, at der i Told indkom over 20,000 Daler aarlig, aldeles overvejende Øxentold. Samtidig var hele Toldindtægten i København ca. 11,000 Daler, i Helsingør ca. 3,000 Daler osv. Da hele Toldindtægten i disse Aar gennemsnitlig var ca. 100,000 Daler, viser det sig altsaa, at Tolden i Kolding udgjorde ca. $\frac{1}{6}$ af hele Kronens Told.

Kolding Toldkasse var i Aarhundredernes Løb ofte Kongernes Tilflugt, naar der skulde udredes store Pengesummer. Under den nordiske Syvaarskrig udstedte Kong Frederik II hyppigt Anvisninger paa Kolding Toldkasse. Den meget bekendte Oluf Nielsen Bager i Odense, hin rige Borger, om hvem det sagdes, at han engang, da Frederik II var hans Gæst, til Ære for Kongen fyrede i sin Kamin med Kanelbark, havde under Krigen store Leverancer af Klædevarer til Hæren lige fra Fløjl og Damask til uldne Skjorter, Strømper og Sko. Da Pengene skulde betales, skrev Kongen til Tolderen i Kolding, Borgmester Søren Kjær (Salmedigteren), at han skulde udbetale Penge til ham af Toldkassen.

Andre kongelige Breve (se Kancelliets Brevbøger) viser, at Kolding Borgere i udstrakt Grad drev Studehandel. I et saadant Brev, der omhandler Restancer,

nævnes over 25 Borgere i Kolding, der resterer Øxentold. Selv Borgere, hvis Handel til daglig var vidt forskellig fra Handelen med Stude, spekulerede i denne Vare, saaledes Apoteker Reiminck.

Udførselen af Stude over Kolding var væsentligt begrænset til bestemte Tider, nemlig Markederne i Kolding. Da var det den rigtige »Drivetid«, og da gjaldt det om at have Kolding Bro saaledes i Orden, at Studene kunde drives over uden at brække Benene i Træbroens Huller.

Allerede i det 16. Aarhundrede havde mange Studehandlere fundet paa Kneb for at slippe fra Tolden. Enkelte nøjedes med at umuliggøre Toldkarlene at tælle, hvor mange Stude, der blev drevet over. Naar Porten blev aabnet og Bommen hejset op, piskedes der saaledes paa Studene, at de stakkels Dyr bogstavelig væltede frem gennem Porten og over Broen. Tolderne kunde da ikke følge med at tælle, og hvis ikke der var »smurt« med Drikkevarer eller klingende Mønt — Tolderne var jo ikke Engle altid — maatte Studeflokken tælles om og om igen, før man kom til det rigtige Tal. Paa den Maade kunde der kun snydes for enkelte Stude. Mere indbringende var det, om man kunde drive Studene over paa et af de forbudte Vadesteder og saaledes slippe for hele Tolden. Dette skete allerede i det 16. Aarhundrede i stor Stil. Den 1. Januar 1567 blev det befaleet, at alle de Stude, der kom til Marked i Kolding for at føres ind i Hertugdømmet, skulde fortoldes i Kolding hvad enten de straks her blev drevne over Kolding Bro eller af Ejeren førtes ad Ribevejen under Foregivende af, at de skulde fortoldes andre Steder. Man kendte nu dette Kneb og vidste godt, at lidt længere vesterpaa blev der smuglet over Toldskellet. I 1574 greb man en

saadan Transport, men Studenes Ejere flygtede undtagen én og saa hans Karl. Der blev nu givet Ordre til at statuere et Eksempel, og Hovedmanden er vistnok bleven *henrettet*. Paa det Sted, hvor han begik sin Brøde, blev der rejst en dobbelt Galge (o: en Galge i to Etager) og til den blev der naglet et Oxehoved med Hornene paa til Skræk og Advarsel, men hvad hjalp det? Uddrivningen over de ulovlige Vadesteder vedblev endnu i over to Aarhundreder, hvad man saa end foretog. Kolding Aa og Kongeaa fastsattes som Toldskel, og Landstrækningen imellem de to Vandløb afpæledes med Toldpæl (det var endog en Gang foreslaaet at grave en stor Grøft her), men der udsmygledes — og indsmugledes — stadig, og dette vedblev til Udførselstolden paa Stude ophævedes 1827, idet man endelig indsaa, at denne Told var skadelig og uretfærdig. Bedre end mange Forklaringer virker en udførligere Fremstilling af en enkelt Sag.

En Smugleraffære fra 1701.

Jes Degn i Vonsild tjente ikke de fleste af sine Dalere som Degn, men sammen med Husfogdens Fuldmægtig Hans Tobiesen i Haderslev, drev han Studehandel, og for at man kunde tjene noget paa denne Handel maatte Studene smugles ud fra Kongeriget. Skønt Tolderne i Kolding passede nøje paa ved Sønderbro og *Vadestedriderne* red langs Grænsen, hed det sig, at der nu atter var drevet en stor Flok Stude over Aaen og at Degnen i Vonsild havde været paa Spil. I 6 Dage havde baade Tolderne og Vadestedriderne været paa Færde, men det syntes umuligt at faa Beviser. Og dog havde man Vished for, at Jes Degn havde været paa sidste Septembermarked i Skanderborg og havde købt nogle Stude for 17—18

Rigsdaler Parret. Man havde ogsaa mødt ham drivende med Studene mellem Nørre Stenderup og Viuf, men ingen Stude var fortoldede paa Kolding Brø.

Endelig havde Tolderne Held med sig. Under deres Ridt sønden Toldskellet fandt de i Vonsild Skov 36 Stude, som ikke var klippede eller brændemærkede. De spurgte Fævogteren, Laust Jessen, hvor Studene var kommen fra. Ja, det var da Jes Degn, der var kommen drivende med dem og havde sagt, at han skulde passe Studene, som tilhørte Hans Tobiesen i Haderslev.

»Men er Du vis paa, at Studene er sunde og raske?«

»Ja«, svarede han, »for det er godt jysk Kræ, der er købt paa sidste Skanderborg Marked.«

Dér havde de ham! I en Fart fik de Hyrden til at samle Studene og drive dem til Kolding, hvor de blev lukket inde paa Søren Haars Gaardsplads. Hyrden kom nu i Forhør. Egentlig vidste han slet ingenting ud over det han havde sagt, og selv det, at det var jyske Stude, kunde han ikke vide med Bestemthed, men han havde Grund til at tro, at de var købt paa sidste Skanderborg Marked.

De Mænd, der havde mødt Jes Degn mellem Vejle og Kolding, kunde ogsaa kende et Par af Studene. »En havde været sort med en hvid Stjern i Panden, og en anden var sorthjælmet med en Plet omkring det højre Øje, men de andre, som var ensfarvede, røde, graa eller hjælmede, kunde de ikke egentlig kende, da de ikke havde tænkt, de skulde komme til at vidne derom.

Jes Degn var selv uforsigtig. Da han hørte, hvad Hyrden havde sagt, svor han i Vonsild Smedie: »Han skal faa en Ulykke. Jeg skal bringe ham til at dingle

i Galgen eller faa ham i Bremerholms Jærn.« Og da Stævningmændene kom til Degnen, sagde han: »Gud forlade Jer for, hvad Fortræd I har ført mig i. I Gaar var der Købmænd ved Studene, nemlig Christian fra Fovslet. Han vilde have købt en Snes af dem for 22 Rigsdaler Parret. Saa kunde de have klippet de andre og været uden Skade og ført dem bort.«

Hans Tobiesen og Degnen mødte i Retten i Kolding. Naturligvis var Studene ikke uds muglede fra Kongeriget. De var købt i Egnen sønden Kolding hos mange forskellige Mænd. Og Degnen havde disse Mænd med sig, og én for én stod de frem og erklærede, at de havde solgt Stude til Degnen. Der fremkom saaledes Vidnesbyrd fra Kræsten Trouelsen af Kokær, Jens Christensen af Skartved, Rasmus Nissen af Binderup og Johan Finch af Taarning, at de havde solgt Stude til Degnen. De beskrev omstændelig hver for sig, hvorledes de Stude, de havde solgt, havde set ud. Studene havde de ikke selv draget fra Kalv af, men havde købt dem hver i sin Egn. Og samtidig fremkom Degnen med en skriftlig Klage over Toldernes Fremfærd.

Da Dommeren spurgte Jes Degn, om han vilde gøre Ed paa, at Studene ikke var uds muglede fra Jylland, svarede Degnen, at det faldt ham ikke ind at gøre Ed undtagen for sit eget Værneting. Men han havde en Attest fra alle de Vonsild Mænd undtagen aleneste Hans Tingeløf.

»Vil I da gøre Ed her?« spurgte Dommeren.

»Nej, men for vort eget Værneting.«

Nu har Jes Degn vist nok regnet ud, at ved at forhale Sagen noget, havde han vundet Spillet, thi der staar i Forordningen, at i Toldsvigs-Sag skal der falde Dom inden trende Solemærker, og denne korte Frist vilde da være overskredet.

Dommen gik Jes Degn imod. Det hedder deri, at Jes Degn bevislig havde været til Marked i Skanderborg og ikke faret som en Degn men som en Købmand og Pranger. Ved Hyrdens og flere andres Vidnesbyrd var det bevist, at Studene var kommen fra Skanderborg Marked. Jes Degn kunde ikke vise Seddel for, at de var fortoldede i Ribe eller Kolding, de eneste Toldsteder ved Grænsen. Det hed ogsaa i Loven, at »aldeles ingen Drift eller Førsel med nogen Slags Kvæg maa være tilladt sønden eller norden for Aærne mellem Kolding og Ribe uden Attest medfølger.« Ellers kunde Kvæget let sammendrives eller blandes. »Studene bør være konfiskerede til de, som dennem haver antruffet, naar Hans kgl. Majestæts Toldrettighed deraf er betalt med anvendte Tilsyns- og Varetægtsomkostninger, og Toldkontrollør Hans Lund derforuden at være henvist til at søge Jes Degn og Hans Tobiesen til deres rette *Forum*, om han formener sig nogen Tiltale efter Forordningen mere til dennem at kunne have.«

— — I det 18. Aarhundrede indførtes langs Grænsen et »Indbrændings- og Optællingsdistrikt.« Det var den sidste skarpe Kontrolforholdsregel, der blev truffet. Bestemmelsen gik ud paa, at alle Beboernes Kreaturbesætninger skulde anmeldes for Tolderne og indbrændes, at Kreaturer af disse Besætninger ikke kunde blandes med Stude nordfra. Det var en meget haard Bestemmelse, og den følte af Befolkningen som det den var, en stor Uretfærdighed. En gammel Kone fra Hvolbøl har fortalt mig følgende, som hun havde fra sin længst afdøde Moder: »Tolderne førte Regnskab med hver Mands Besætning. Saa snart en Ko havde kælvet, skulde et Bud løbe hen til Tolderen i Ejstrup og angive det. Naar der i en Besætning fandtes flere

Kreaturer end der stod i Tolderens Liste, havde Tolderen Lov til at tage det bedste Dyr, der var i Stalden. Ligeledes var det med Hestene. Her skulde det ogsaa meldes, hvad Afteguing Hestene havde. Paa Hvolbølgaard havde man i mange Aar en Hest, der havde en hvid Fod, men denne Afteguing var ikke bleven meldt. Det kostede en Bøde paa 40 Daler!« —

Aaret før Udførselstolden paa Kreaturer blev ophævet, altsaa 1826, skrev den bekendte Landmand C. Dalgas paa Aldebertsminde; »Det maa være Danmark magtpaaliggende at understøtte den Kvæghandel, som inden dets egne Grænser finder Sted. Det er enhver bekendt, at den holstenske Marsk er det vigtigste Torv for vore Stude. Men enhver ved ogsaa, at den strænge Toldlinie ved Kongeaaen er et uoverstigeligt Bolværk for denne Handel. Thi naftet Tolden for nogle Aar siden blev nedsat, er den dog endnu saa høj, at den beløber sig til 12, 14, ja 18 pCt. af Studenes Værdi. — Man har sagt, at Toldkassen ved Kongeaaen i de sidste Aar har haft et reelt Underskud. Men sæt ogsaa Tolden havde indbragt Tønder Guld, ingen vil nægte mig, at saavel Stat som Nation havde været bedre tjent med, at denne Sum var tilvejebragt ved en Afgift paa Hartkornet.«

Disse Ord var Gravsangen over Udførselstolden paa Kreaturer, istemt af alle, da den hævedes ved kgl. Forordning af 12. Januar 1827.

Studekongen og hans Sønner.

Det største og bedste Navn her i Koldingegnen indenfor svundne Tidørs Studehandel er Navnet *Ingwersen*. Major J. P. Ingwersen i Viuf kaldtes af Samtiden den østjyske Studekonge eller slet og ret »Studekongen«. Baade han og hans to Sønner Jonas

Casimir Ingwersen og Peter Margarth Ingwersen, der fortsatte Studehandelen efter ham, vandt hele Jylland over saavel som i deres Hjemegn stor Navnkundighed i deres Samtid og fortjener et smukt Minde her i »Vejle Amts Aarbøger«.

Sansen for Handel med Husdyr gaar saare langt tilbage i denne Slægt, der oprindelig skal være polsk. Omkring Aaret 1700 boede der i Langenhorn ved Bredsted i det slesvigske en Landmand ved Navn Poul Ingwersen, der drev en betydelig Hestehandel i Langenhorn og de frisiske Landsdele. En Søn af ham, Søncke (Seneca) Ingwersen, født 1715, der en Tid var paa Java som Præfekt, blev 1759 adlet af Kong Frederik V under Navnet »Baron von Geltingen«. Han glemte ikke sin Faders Levevej, men i sit Vaabenskjold førte han en Hjulplov og to springende Heste. Slægten er uddød 1820.

Poul Ingwersens Broder, Casimir Ingwersen, boede i Husum, og her var der en Søn, *Henrik Martin Ingwersen* (f. 1716, d. 1787), der blev Læge og 1760 ansat i Fredericia som Stadsfysikus. (En Broder til ham, Casimir Martin Ingwersen var samtidig Apoteker i Fredericia). Doktoren blev 1765, 16. Oktober, gift med Kirsten Høgsbro (Enke efter Toldforvalter Peter Schyberg i Kolding, der var død 1762). Af dette Ægteskab var der flere Børn. En Datter blev gift med J. P. Raben, Petersgaard ved Vejle og Frørupgaard ved Kristiansfelt. En anden Datter var gift med Kaptajn Nicolaus Didr. Chr. v. Bülow (hvis Søn, Toldkontrolør i Foldingbro, Magnus Martinus v. B., senere blev gift med sin Kusine Marie Dorothea, Major Ingwersens Datter) og *Johannes Peter Ingwersen*, der var født 28. September 1773.

Der findes i Familien en gammel Bog i hellæders

Bind, begyndt 22. Februar 1755, J. N. I. (in nomine Jesu). Bogens 91 første Sider er skreven med en meget fin og omhyggelig Haandskrift, og da disse 91 Sider indeholder en Fortegnelse over Lægemedler og deres Virkninger baade *Interna* og *Externa*, maa det antages, at Bogen har tilhørt Doktoren og er benyttet af ham under hans Studietid. Vender man Bogen og begynder den bagfra, er det en Regnskabsbog ført af Major J. P. Ingwersen fra 1794 og til 1844 over Udsæd og Indavl i Viuf, over Opmaaling af Rug paa Loftet, over Folkeløn etc. Derefter læses i Bogen:

»Denne Bog har egenhændig været ført af min salig Fader, Major Johannes Peter Ingwersen fra 1794 indtil 1844 og af mig blandt mere modtaget som Arvegods efter hans Død 1853 (1852?) og nu af mig foræret min Søn, som ved Daaben fik hans fulde Navn,¹⁾ jeg haaber for sig og sine at ville opbevare til et Minde og kærlig Erindring.

Hegnet i Salling den 16. Juli 1881.

Jonas Casimir Ingwersen.◊

Paa de følgende Blade i Bogen giver Jonas Casimir en ret udførlig Skildring af sin Fader Major Johannes Peter Ingwersen. Med Benyttelse af denne Skildring og af Beretninger fra Broderen Peter Margarth Ingwersen er man i Stand til at danne sig et klart Billede af Faderen.

Trinitatis Kirkebog i Fredericia for 4. Oktober 1773 viser, at Doktorens Søn er bleven døbt i Nærværelse

---

¹⁾ Johannes Peter Ingwersen, født 16. Juli 1848 paa Hegnet, som han overtog 1873 først i Forpagtning, derefter som Ejer. Efter Ophold i England 1865 paabegyndte han en Exportforretning af Kvæg til England og Tyskland, en Exportforretning, der blev en af de betydeligste i Landet. Opgivet 1892 paa Grund af det engelske Indførselsforbud for levende Kvæg. Solgte Hegnet 1910 og flyttede til København. Har siden været Ministeriets Raadgiver og Tillidsmand med Ordningen af Heste- og Kreaturmarkeder Landet over. R. af Dbr. Fra ham har jeg haft den gamle Bog til Laans.

af Byens fineste Selskab. Amtmand Hans de Hoffmanns Frue holdt Drengen over Daaben, og Fadderne var Kammerherre Voss, Raadmand Bruun, Monsieur Niels Pagh, Apoteker Ingwersens Hustru (Doktorens Svigerinde) og Jomfru Mette Thomsen.

Selvfølgelig ønskede Doktoren, at hans Søn skulde være Læge som han selv og altsaa studere, men det behagede ikke den livlige Dreng. Men saa fandt Doktoren paa at tæmme hans Vildhed og Ustyrlighed ved at anbringe ham i Kristiansfeld. Hernhutmenigheden her var ganske ny, og det var blevet moderne indenfor dannede Kredse at sende Børnene derned til Brødrenes Opdragelsesanstalt, der havde Ord for at kunne tæmme selv de viltreste Krabater. At Brødrenes og Søstrenes pædagogiske Virksomhed ikke altid kunde fremelske de tilsigtede Dyder hos Børnene, faar man en fyldig Opfattelse af ved at læse længst afdøde Vagtmester Kloppenborgs Bog »En gammel Soldats Erindringer«. Mange af Børnene hadede Opholdet i Kristiansfeld, og ikke saa faa løb deres Vej fra Opdragelsen og det hele. Johannes Peter Ingwersen løb sin Vej fra de fromme Brødre og Søstre akkurat ligesom den senere Vagtmester Kloppenborg. Begge blev Soldater, Kloppenborg i en sydslesvigsk By, medens Ingwersen lod sig hverve til de holstenske Landsenerer, der laa i Garnison i Haderslev og Kolding.

Til Militærlivet havde den unge Ingwersen Lyst, og i Tjenesten gik det ham godt. Efter at have staaet »Skolen« igennem blev han Korporal og vandt som saadan snart sine Foresattes Yndest og Tillid. De betroede ham efterhaanden mange vanskelige Hverv. Under et af disse blev han kendt med *Marie Elisabet Soel*, Datter af Ejeren af den saakaldte »Gammelgaard« i Viuf, og med hende blev han gift 1794.

Militærtjenesten forlod han med Løjtnants Karakter for at drive »Gammelgaard«, som han fik med sin Kone. At han drev sin Gaard med Dygtighed og megen Paapasselighed, derom vidner hans Regnskab i den tidligere omtalte Bog, men snart blev han tillige *Studehandler*, og dette skyldtes forskellige Omstændigheder.

Ingwersen var en beleven og sprogkyndig Mand og kendt med adskillige Marskbeboere, der hvert Aar købte deres Hovedforbrug af Kvæg og Heste rundt om i Jylland. Snart fik de tysktalende Købere Ingwersen med sig som Tolk, og efterhaanden satte han sig ind i Forretningen og vandt fuldt ud Købernes Tillid. Tilsidst betroede Køberne ham at foretage Opkøbene for dem, og han afleverede Studene til dem paa Markederne sydpaa i Slesvig og Holsten.

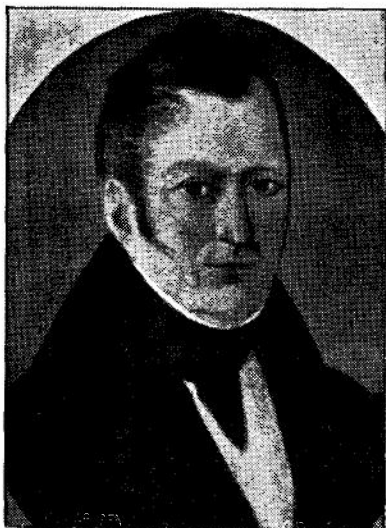
Han begyndte efterhaanden for egen Regning at føre Stude til disse Markeder, og det gik som Regel ogsaa godt, men et Efteraar blev han ramt af uheldige Konjunkturer og ødelæggende Vejrforhold. Han blev ganske ruineret og kunde ikke længere have fortsat sin Handel, hvis ikke Købmand Jens Wissing i Kolding,¹⁾ havde tilbudt at klare for ham paa den Betingelse, at Ingwersen skulde love det følgende Foraar at *fortsætte Handelen* i videre og større Omfang end hidtil! Selvfølgelig havde Wissing i Forvejen sat sig nøje ind i Ingwersens Forhold, men Løftet forbavsede Ingwersen i høj Grad, thi han ejede ingenting, saa hos ham var der intet at holde sig til, hvis Spekulationen skulde slaa fejl. Jens Wissing vedblev hele Vinteren at minde Ingwersen om sit Løfte, og det blev indfriet. Resultatet var ganske

¹⁾ Om Jens Wissing se Vejle Amts Aarbøger 1905, Side 73. Jens Wissing var født 1737 og døde 1817. Var Fader til den bekendte Særling Jens Peter Wissing.

over Forventning. Ingwersen tjente saa meget det Aar, saa han ikke blot kunde betale sin Velgører, men sin øvrige Gæld, hans Kredit voksede og hans Handel ligesaa. Snart handlede Ingwersen over hele Jylland, overalt mødt med Agtelse og Tillid. Endog Regeringen betroede ham adskillige vanskelige Hverv.

I Napoleons Tid, da de urolige Tider for Danmark var begyndt, stod Løjtnant Ingwersen som Befalingsmand ved Landeværnet. I 1802 var han Premierløjtnant ved 2. østjyske Landeværnsregiment, og 29. Nov. 1808 blev han Kaptajn og Kompagnichef ved samme Regiment. Hans pragtfulde Uniformsfrakke er vistnok endnu til. Da Landeværnet i 1808 ophævedes, gik han over til jyske Skarpskyttekorps' 2. Bataillon. Grunden til, at Ingwersen atter var traadt i Tjenesten var den, at der i disse bevægede Aar var Mangel, navnlig paa Befalingsmænd. En Tid maatte Ingwersen overtage Militærskolen i Fredericia, hvilket var ham til stor Ulejlighed og Skade. Kammerherre, Oberst, Baron Krag-Juel-Vind-Ahrenfeld til Stensballegaard ved Horsens hjalp Ingwersen ud deraf, idet han vedholdende forlangte ham til Medhjælp ved Provideringskommissionen, og efter at Krigen var endt, fik Ingwersen — eller »von Ingwersen«, thi Befalingsmænd havde den Gang Ret til et »von« — sendt en Æressabel fra Kong Frederik VI, fik (1816) Majorskarakter og tog sin Afsked. Sin Studehandel fortsatte han tillige med sit Avlsbrug, og det varede ikke længe før Navnet »Studekongen« med Rette tilfaldt ham. Han drev det saa vidt, at han paa en enkelt Dag havde 3000 Stude paa Husum Marked. Dette er noget, som ingen anden Studehandler før eller siden har kunnet præstere. Aarstallet, da han kulminerede med dette Tal, har dog ikke nøjere kunnet angives.

Før Ingwersen blev »Studekonge«, havde det i Koldingegnen nærmest været *Juhlerne* paa Hjerndrupgaard, der drev de største Forretninger. Juhlerne var først Strømpehandlere — Strømpehandelen foregik sønderpaa og til Hest — og blev saa Studehandlere, men de rantes af det Krach, som ovenfor er omtalt, og som ogsaa nær havde revet Majoren med, men kun førte ham videre frem.

Major J. P. Ingwersen.

Efter et ualmindeligt barnrigt Ægteskab (11 Børn) døde Majorens første Kone. I 1813 blev han atter gift, nemlig med Kirstine født Poder, en Møllerdatter fra Vorbasse, der dengang var hans Husbestyrerinde. Slægten Poder, der i adskillige Led har haft hjemme i Vorbasse og Bækkeegnen, skal være norsk. Med denne sin anden Hustru havde Majoren 12 Børn. Ialt har der altsaa været 23 Sødskende (i Dødsannoncen nævnes dog kun 22 Børn).

Kort efter at Ingwersen havde taget sin Afsked, blev han indblandet i en Smuglersag. Denne Affære, som Folkensnakken har syslet meget med, og som har sat de mest overdrevne Rygter i Omløb, hænger ifølge Oplysninger, jeg har indhentet i Rigsarkivet, saaledes sammen ¹⁾:

Det store økonomiske Sammenbrud i Danmark i Aarene 1812—16 skabte selvfølgelig ogsaa et moralsk, og der gik i Svang en Mængde Bedragerier, som Domstolene i de følgende Aaringer havde svært ved at udrede. Tolderne ved Grænsen havde ogsaa deres Syndere. Efter at Snyderierne var fuldt opklarede, viste det sig, at der ved nogle af Toldstederne langs Grænsen havde været lavere Toldsatser end paa andre. Naar Trafikken da gik hen, hvor der var lavest, følte de andre Toldere sig narrede. De *underbød* derfor deres heldigere Kolleger og fik saaledes atter Trafikken tilbage til deres Del af Linien. Da Tolderne ikke selv kunde ned sætte Toldsatserne, forandrede de nemlig Tallene i Passersedlerne. De angav altsaa et lavere Antal Stude, end der virkelig var passeret.

Efter at en Række Toldere af alle Grader var dømt — flere af dem kom i Tugthuset —, kom Turen til de Heste- og Studehandlere, der havde faaet »Moderation« hos Tolderne, det vil sige faktisk *alle* de Studehandlere, der dengang drev Forretning. Det var jo en Fælde, som enhver faldt i. Redegørelsen over »det besvegne« Antal Heste og Stude er særlig interessant, fordi man gennem den faar Talangivelser.

Det viser sig, at 61 Studehandlere blev tiltalt og dømt til at betale denne »Eftertold«. Major Ingwersen staar højest som den største Eksportør. Han havde i

¹⁾ En ret udførlig Fremstilling af hele Sagens Opkomst og Udvikling findes i min Koldingbog, Side 405—8.

Aarene 1814—16 udført 1859 Stude og 69 Køer, men der var kun opgivet henholdsvis 1188 og 46. Der skulde altsaa betales for 671 Stude og 23 Køer. Næst efter ham staar Juhlerne (Andreas Juhl af Haderslev samt Medinteressenterne Nis Juhl og Johannes Juhl af Hjerndrup) med 922 udførte Stude, medens der kun er angivet 615 o. s. v. De allerfleste er kun Eksportører i det smaa.

Ingwersen havde ført de fleste Stude over ved Foldingbro, hvor Tolderen hed Rasmus Malling Storm. Det fremgaar af Forhørene, at Ingwersen, aldeles aabenbart for at beskytte Tolderen mod Tugthuset, har holdt igen saa længe som muligt med sine Oplysninger — Regnskaberne havde han for største Delen brændt — men da han hørte, at Tolderen havde tilstaaet, var han villig nok til at lægge alle Oplysninger frem. Derom hedder det i Kommissionsakterne:

»Efter at Hr. Majoren længe, muligen for at frelse de tiltalte Toldembedsmænd, havde søgt at undvige den sandfærdige Forklaring, ses det dog omsider at komme for Dagen og hans Forklaring saa fuldkomment at stemme med Vidnernes, at al videre Tale om dette Punkt af Sagen vilde være overflødig.«

Først lød Dommen for Majoren paa, at han skulde betale: I Told 2741 Rdl., i Skriverpenge 104 Rdl., i Bøde 5483 Rdl. og i Omkostninger 588 Rdl. Sølv og 135 Rdl. Sedler, ialt 8916 Rdl. Sølv og 135 Rdl. Sedler. Efter Dommen indgav Majoren Ansøgning om en meget betydelig Nedsættelse. Da det har vist sig, at han kun i 1816, men ikke som han selv troede i 1814 og 1815 har faaet Afslag paa Tolden, bliver det besvegne Beløb betydelig mindre, nemlig 984 Rdl., som han andrager om at maatte betale i »billige Terminer«.

Ved kgl. Resolution af 19. August 1823 bestemtes det, at hvis han til December Termin 1823 betaler for lidt erlagte Told med 1476 Rdl., 104 Rdl. Skriverpenge og Omkostninger 588 Rigsdaler Sølv og 135 Rdl. Sedler, maa Kommissionsdommen iøvrigt frafalder. Endnu engang androg Ingwersen (^{19/11} 1823) om Formildelse eller Eftergivelse samt Henstand, men Ansøgningen henlagdes. Alligevel er der ^{25/11} 1823 givet Henstand til Snapsting 1824. Det har været mig umuligt at efterspore denne Sag videre. Selvfølgelig har Majoren tilsidst betalt Told og Bøde.

Grunden til, at jeg har optrævlet denne Affære her er, at det har været mig magtpaaliggende at slaa en Pæl igennem det gamle Sagn om, at Majoren i Viuf »dømtes til Slaveriet, men fik Lov til at købe en Stillingsmand, der kunde være der i hans Sted, men én Gang om Aaret skulde han møde selv og tage Slavedragten paa.« Saaledes lød den ondsksfulde Tradition, som hermed er aflivet.

Vel vidende om, at Befolkningen i Grænseegnene betragtede Udførselstolden paa Kreaturer som den største Uretfærdighed, tog Regeringen ret blidt paa hele Affæren. Sagen var kun forfulgt til »Skræk og Advarsel«, og den hjalp. I 1816 var Summen af alle de ved Grænsen fortoldede Heste og Hornkvæg kun 8440 St., i 1817, da Kommissionsdomstolen blev nedsat, fortoldedes 16,693 Stk. og i 1818 ikke mindre end 18,107 Stk.

— — —

Da Kong Frederik VI var død, sammentraadte en Komite bestaaende af Oberst Rosenberg (Formand), Major *Ingwersen*, Justitsraad Witt fra Daugaard, Justitsraad Blichfeld, Skanderborg og Kammerraad Wulff

fra Nebel Mølle, for at rejse et Mindesmærke for ham. Mindesmærket blev rejst paa Skanderborg Slotsbakke og afsløredes ved en stor Fest 31. Juli 1841 i Overværelse af Christian VIII, Kronprinsen og Prins Ferdinand.

At Majoren var Medlem af Indsamlingskomiteen viser hans Trang til at mindes den gamle Konge efter dennes Død og viser ogsaa den Anseelse, Majoren nød.

I Majorens Hus herskede der Disciplin, og Børnene blev ikke forkælede. Sønnen Peter Margarth Ingwersen (f. 1819, død 1914) fortæller: »Til Aften blev der sat en Træbrik for os med Fedtebrød, og for at vi ikke skulde spise Brødet fra hverandre, havde Moder med en Strikkepind skrevet vore Forbogstaver i Fedtet. Vilde vi have mere, saa var der Brød og Salt i Bordskuffen, værsgod! Kaffe saa vi sjældent. Fik vi Kaffe, var den ganske tynd. Til Kaffen fik man et Stykke brunt Sukker. Kosten var hovedsagelig Grød, Vælling og den Slags. Prygl kunde vi faa gratis, om der var noget i Vejen.«

En lille Historie om salig Majoren:

Det var i de Tider almindeligt, at Kartofler serveredes upillede, i hvert Fald for Folkene i Borgstuen. De pillede da hver sine Kartofler, eftersom de fik Brug for dem. Men engang i Majorens Tid protesterede Folkene mod at pille Kartofler, og Husholdersken klagede til Majoren over dem. Han sagde da: »Hvad vil de ikke? Ja saa kan de bitter Død æde dem med Munderingen paa!«

Eftersom Børnene voksede til, hjalp de Majoren ved Handelen. Navnlige var det Jonas Casimir, der hjalp i 1830'erne. Da han rejste bort, hjalp Peter Ing-

wersen, og da Faderen døde, slog Jonas Casimir og Peter sig sammen.

Jonas Casimir Ingwersen, der var født 1813 og døde i Skive 1887,¹⁾ fortæller efter Majorens Beretninger, at Aarene 1821, 1822 og 1823 var de ringeste og mest skæbnesvangre, han havde oplevet. Aaret 1826 var næsten uden Regn, og alt tørrede hen. Selv kan han huske et Aar, vistnok 1834, da en tre Dages Storm, der lige da Kornet stod færdig til at høstes, mere eller mindre tilintetgjorde hele Danmarks lovende Kornavl. —

Fra 1829 til i Begyndelsen af 1840erne varierede Kreaturpriserne kun ubetydeligt, men i Foraaret og Sommeren 1836 var de dog det laveste, han kunde mindes. Et Kreatur af bedste Kvalitet, der 1881 (da han skrev dette) kostede 400 Kroner, betaltes i 1836 med 64 Kroner. Mangen Landmand fik dengang intet for Tillæg og Pleje i 2—3 til 4 Aar.

Om Ejendomspriserne fortæller han: Fra 1827 til 1837 steg Værdien paa Landejendomme kun ubetydeligt, men derefter mere og mere. »Til Eksempel købte jeg 1837 en Anneksgaard i Jerlev, 1 Mil sydvest for Vejle, hørende til Præsteembedet i Højen. Den kostede 8000 Rigsdaler eller 16,000 Kr. Da Bygningerne alle var faldefærdige, maatte jeg samme Sommer opføre en ny Lade, en Staldbygning med fornøden Beboelseslejlighed i den ene Ende samt et Par andre Bygninger af Gaardens gamle Materialier. Alt blev henflyttet til et mere passende Sted paa Marken, hvor den saakaldte *Jerlevgaard* nu findes. Jeg laante hver Skilling til det hele, saavel som til Besætningen. Kun lejlig­hedsvis kunde jeg føre Tilsyn dermed, og alle Dage

---

¹⁾ Om ham og hans Hustrus Slægt og om deres Børn se Max Grohshennig: Slægten Breinholt, København 1907, Side 26 ff.

i et Aar tilsammenlagt opholdt jeg mig kun dér i tre Uger. 1838 solgte jeg Gaarden for 20,000 Rigsdaler. 1840 solgtes den for 32,000 Rigsdaler, 1881 for 210—220,000 Kroner. —

Paa de tre Uger nær var jeg i dette Aar stadig paa Handelsrejse for min Fader og *altid til Hest*. Mine ældre Brødre og gode Venner indsaa, at med den voldsomme Anstrængelse, jeg var udsat for, vilde mit Helbred aldeles gaa tabt. Jeg var saa øm i mine Lemmer, at jeg kun med Besvær kunde bestige Hesten, skønt jeg kun var et Par og tyve Aar gammel. De tilraadede mig derfor, skønt de nødigt vilde berøve min salig Fader min Hjælp, at jeg skulde sælge Jerlevgaard og flytte saa langt bort, at det strænge Liv hver Dag blev umuliggjort. Vor Huslæge tilraadede Fader paa det kraftigste ikke at lade mig ride længere. Alt dette bevirkede, at jeg i 1838 fik en lille Fjællevogn, dog uden Fjedre under Vogn og Sæde. Et Hestedækket var mit Forlæder. Ofte havde jeg tre Heste for Vognen for at komme gennem den Tids næsten ufremkommelige Veje.

Med min lille Avance paa Jerlevgaard besluttede jeg uden min salig Faders Vidende og Villie at forpagte Højris og Kirstinedal paa Mors. Jeg modtog dem i Maj 1840 efter endt Studehandel for min Fader. I 1841 blev jeg gift med min Kone, Ane Margrete Breinholt fra Damsgaard paa Mors. I 1843 forlod jeg Højris og Kirstinedal og flyttede til Hegnet.«

Det blev *Peter Margarith Ingwersen*, der blev Broderens Afløser. Peter Ingwersen var født 15. April 1819. Majoren ønskede, at Peter skulde studere, men det gik ligesom med Majoren selv, Peter havde ingen Lyst. Det fik dog ikke hjælpe, han blev sat i Latin-skolen i Fredericia.

Gamle Peter Ingwersen var fuld af morsomme Historier fra sin Skoletid, der varede 8 Aar, snart om Fredericias Glæder og Adspredelser, snart om Prins Frederiks (Fr. VII's) kvindelige Selskab, der kunde traktere med Pærer. Afdøde Kammerraad Adolph, Forstander for St. Jørgens Hospital i Kolding, der var en Skolekammerat af Peter Ingwersen og en god Ven af ham, fortæller i sine Erindringer, der opbevares af Familien, flere lignende Træk. Her skal kun gengives en lille Historie om, hvorledes Ingwersen fik Vagten i Gevær.

»Ingwersen red ikke sjældent — vel efter Besøg i Viuf om Søndagen — ind gennem Prinsens Port sammen med en jævnaldrende Skolekammerat og Fætter fra Viuf. Ingwersen havde en lille Skimmel. De to Drengene fandt da paa at pudse Vagten. De red i en bestemt Afstand fra hinanden, Ingwersen paa Skimmelen red forrest. Da Skildvagten saa Parret saaledes nærme sig Fæstningen, tog han fejl og mente, det var Prins Frederik og hans Tjener — Prinsen red nemlig ogsaa paa en Skimmel. Vagten raabtes i Gevær og præsenterede for de to Drengene, der vred sig af Latter over, at Spøgen var lykkedes.

Da den skæbnsvangre Afgangseksamen kom, gik det Ingwersen ganske godt, men Latinen maa ikke have interesseret ham, thi her fik han rent ud »Non«. Ingwersen blev saaledes udrevet af Musernes Selskab. Majoren var meget vred, men Peter Ingwersen, der interesserede sig mere for Studene end for Bøgerne, studerede videre i Staldene.

Endelig fik han sit Ønske opfyldt. Efter et Par Aar at have været ude — saa vidt mindes hos Broderen paa Mors — kom han til Studehandelen. Majoren var en skrap Læremester, der endog 1845, da

Ingwersen maatte synes at være vokset fra den faderlige Tugt, kunde gribe til Ridepisken. Om Studehandelen har Peter Ingwersen i 1909 fortalt:

»Studehandlerne førte et anstrængende Liv, og Handelen kunde baade gaa op og ned. Var Husum god, saa fik vi det i Majorens Tid ondt, thi saa var der hverken Rist eller Ro, vi maatte paa Hestene og afsted, alt hvad det kunde bære, for at faa flere Stude. Mange Heste blev der redet ihjel paa saadanne Ture for at faa købt, før Priserne rygtedes nordpaa.

Men var Husum daarlig, saa var der god Tid. Saa kunde der leves flot. Saadan var salig Fader ikke knap. Værrer var det, naar det i Lommepenge til et Bal i Kolding kun gav 5 Lybskskilling . . . .«

Paa en Markedsdag i Husum kunde der vindes eller tabes Formuer. Hovedmarkedet i Husum om Efteraaret holdtes altid paa Simon Judæ Dag (28. Okt.), for saa vidt den ikke faldt paa en Søndag. Her var de bedste Stude. Paa Markedet i Itzehoe var Kvaliteten i Regelen noget ringere. Deraf Betegnelsen »en Itzehoerstud«. Husums Foraarsmarkeder med magert Kvæg varede hele April og Maj Maaneder igennem og holdtes hver Torsdag, men Hovedmarkederne var sidste Torsdag i April og første Torsdag i Maj.

Enkelte af Studehandlerne handlede ogsaa med Svin, og tabtes der paa den ene Vare, kunde der vindes paa den anden. En Handelsmand — Christen Balle — sagde: »Studene kan stikke mig i Jorden, men Svinene skal nok rode mig op!«

Hoveddrivvejen gik over Foldingbro og Oksenvad. Det gjaldt om at have gode Foderskaffere og Drivere. To af vore Røgttere ligger begravede sydpaa.«

Ved Studeindkøbene rundt om i Landet fik Studehandlerne i Regelen en vis Kredit indtil efter Mar-

kederne sydpaa, men enkelte krævede dog ogsaa Betalingen straks i Kontanter, saaledes f. Eksp. Politikeren Estrup, men, tilføjede Peter Ingwersen med et lille Smil: »Han fik . . . . heller ikke saa meget for sine Stude.«

En gammel, jærnbunden Kiste opbevares endnu af Slægten i Viuf, det er Studehandlernes Pengekiste, bestemt til Sølvmonnten, som dengang alene nød virkelig Respekt. Ligeledes ejer Peter Ingwersens Sønnesøn af samme Navn hans gamle, uhyre lange, næsten uforgængelige Ridekappe.

De lange Rideture førte adskilligt med sig. Engang, da Peter Ingwersen kom hjem og af sin Kone blev budt »Velkommen hjem!« svarede han: »Ak nej, ak nej, jeg er rigtignok ikke velkommen hjem, for jeg er saa fuld af Lus . . . .«

I Majorens — og senere i P. Ingwersens — Stue hang der et gammelt interessant Kobberstik. Det var ikke noget Kunstværk, men indeholdt en Lære. Billedet fremstillede en Mængde forskellige Maader at give Penge ud paa. Der var vedføjjet en tysk Tekst, affattet paa Vers. Det var en hel verdslig Prædiken, der som Finale sluttede saaledes:

»Freund hier, Freund dort,
an allen Ort,
wenn ich nichts habe,
wer hilft mich fort?«

(Venner her, Venner der,
alle Vegne, hvor Du ser,
men naar ingen Mønt Du ejer,
har Du ingen Venner mer!)

Det var et Arvestykke, der først havde hængt i Husum, derpaa i Fredericia hos Doktorens og nu hos

Majoren. (Det ejes nu af Generalkonsul Ingwersen, »Adam«, København.) Den Lære, det gamle Billede gav, havde Majoren nemmet. Han anbragte sine Penge paa en fornuftig Maade. Efterhaanden som han tjente sine Dalere, købte han Jord. Først udvidede han Viufgaard, saa den fik et Tilliggende af ca. 400 Td. Land, derpaa købte han andre Gaarde. Saaledes kom han efterhaanden til at eje tre Gaarde i Viuf, desuden Agersbøl, Stougaard, Lerbæk og en Gaard i Sest. Desuden ejede han Gylding Konge- og Kirketiende og Herslev Kirketiende.

En og anden Skilling faldt der dog udenom, men det skete ikke ret ofte. Herom er der en lille Historie. Ovenfor er omtalt Toldkontrollør i Foldingbro Magnus Martinus v. Bülow, der senere blev Toldinspektør i Thisted. Han var jo gift med Marie Dorthea, Majorens Datter. Et hjærtensgodt Menneske var han, men rig paa denne Verdens Mammon var han ikke, og naar der var særlig Ebbe i hans Lomme, tyede han naturligvis til sin Svigerfader Majoren. Dog, det var ikke altid, Majoren var lydhør paa det Øre, der vendte mod Bülow, navnlig da ikke, naar Majorens Humør var daarligt i Forvejen. Saa var det en Gang i Høstens Tid, da Toldkontrolløren var kommen kørende til Viuf, at det pludselig i det allertravleste faldt ind med Regnvejr. Vejrglasset sank faretruende, og Majorens Humør fulgte Eksemplet. Bülow regnede formelig inde, og Pengespørgsmaalet var absolut ikke til at røre ved overfor Majoren.

Bülow udspekulerede da en Maade at faa den Gamle oplivet. Ganske tidligt om Morgenen fik han fat i nogle af Folkene og fik dem til at rejse en Stige op til den store Lade.

»Gaa nu op paa Mønningen og bind den Vejrhane

fast, saaledes at Fløjen viser mod Sydøst!« Og efter at dette var udført med den ene Vejrhane, kom Turen til den anden.

Da alt var færdigt og Stigen borte, gik Bülow ind til Majoren, der laa i Sengen med Nathuen ned over Ørene.

»God Morgen, Svigerfader!«

Fra Sengen lød en gnaven Brummen.

»Nu faar vi godt Vejr!«

»Hvad, det øser jo Vand ned.«

»Jamen Vinden er gaaet om til Nordvest!«

»Hvad for noget?«

Majoren kom hen til Vinduet, fik Nathuen skubbet bort og saa ud, først til den ene Vejrhane, saa til den anden: Jo vist, det var rigtigt nok. Og straks blev Majoren i straalende Humør. »Spænd for . . . !« kommanderede han, jeg husker ikke hvor mange Vogne, nu skulde det hele i Gang. Folkene, der vidste Besked, smilede.

Det varede ikke ret længe, inden det gik op for den gamle, at Vejrhannerne og Bülow havde narret ham. Men Spøgen havde oplivet ham i den Grad, at da Bülow vilde afsted og snakkede om Penge, sagde den gamle helt fornøjet til sit Faktotum, Sekretær Carl Giørtz¹⁾: »Giv ham saa en Tut, Giørtz!« En Tut var 10 Rigsdaler Smaamønt.

Der er mange morsomme Historier fra den Tid paa Viufgaard. Ikke sjældent kom der liggende Gæster, og der blev da ofte opredt Senge i Storstuen. Nu hed det sig, at det spøjte deroppe. En Gang blev der stort Halløj. En af Majorens Døtre havde ved en saadan Lejlighed taget en Hane og — det var om

¹⁾ Carl Giørtz, Søn af Præsten Balthasar G., død i Nustrup 1821. Carl G.s Moder var Majorens Kusine.

Sommeren — lukket den inde i den store Kamin. Da Gæsten var gaaet til Sengs og Klokken var passeret Slaget 12, begyndte Hanen at gale. Gæsten kom i en Fart paa Benene og raabte Allarm: Nu spøgte det! Og det hele kom i Oprør. Først ved Frokosten næste Morgen opdagedes det, hvorledes Spøgeriet hang sammen, og Gæstens Skræk afløstes af en homerisk Latter.

Tre Dage før sin 80 Aars Fødselsdag afgik den gamle Major Ingwersen ved Døden 1852. Hans Dødsannonce er i sin Affattelse helt rørende: Den lyder saaledes:

»Med vemodsfuldt Sind maa jeg bekendtgøre, at Gud den 25. ds. ved en blid og rolig Død hjemkaldte min elskede, virksomme og retskafne Mand, Major J. P. Ingwersen til Himlens Fred i hans Alders 80. Aar. Hans Ægtefælle og 10 Børn modtager ham i Evigheden. Af hans anden Ægtefælle, 12 Børn og mange Børnebørn, som overlever ham, bliver han savnet og velsignet. Overbevist om Deltagelse i min Sorg hos de mange nær og fjærn, der har elsket den Forklarede, frabeder jeg mig Bevidnelse derom.

Wiuf, 27. Sept. 1852.

Paa egne og Børns Vegne

Kjerstine Ingwersen født Poder.

Det vilde føre for vidt her at komme nærmere ind paa alle Majorens Børn og deres Skæbne. Et Par af dem, hvis Liv er faldet indenfor Vejle Amt, skal her nævnes. En Datter var gift med Propr. Mazanti til Stougaard (Søn: Mazanti paa Slotsmøllen i Kolding). En anden Datter var gift med Partikulier P. Schougaard, i sin Tid Byraadsmedlem i Kolding.

— — —

Efter at have handlet i Kompagni med sin Fader, kom Peter Ingwersen senere i Kompagni med Broderen Jonas Casimir paa Hegnet. Man fordelte Arbejdet væsentligst paa den Maade, at Jonas Casimir købte ind og Peter Ingwersen solgte. Ligesom Majoren blev de to Brødre Halvøens største Eksportører. De naaede dog ikke saa højt som Faderen. Det højeste Antal Stude, de paa en enkelt Markedsdag har haft i Husum, er 777, tre Syvtaller, men det er dog ogsaa ganske betydeligt.

Grunden til, at Jonas Casimir var Køberen og Peter Sælgeren var muligvis nok den, at Jonas Casimir var den skrappeste Køber og Peter den dygtigste Sælger, men i sin Bog »Studehandelens Historie« giver den tidligere Handelsmand Jesper Madsen en rimeligere Forklaring, nemlig den, at Peter var nærmere ved det sydlige Marked og Jonas Casimir nærmere ved Studenes Hjemstavn. Ligesom i Majorens Tid strakte deres Domæne sig fra Skagen til Koldingaa og maaske endda et godt Stykke nedenfor. Jonas Casimirs Indgifte i den anden jyske Studekongeslægt Breinholterne førte ikke til noget Handelsfællesskab med denne Slægt.

Om 1864 fortalte Peter Ingwersen bl. a. følgende:

Folk nordoppe pressede paa, for at vi skulde tage Studene, men vi maatte ikke komme ud af Landet med dem, det var jo forbudt af de fremmede Tropper. Sydpaa var Køberne griske efter Studene, saa vi omtrent kunde faa for dem, hvad vi vilde have. Saa var det, at *vi svømmede Studene over Kolding Fjord!* Det gjaldt jo om at være snild og snarraadig.

I holdvis blev Studene bundne til Baadene. I hver Baad sad der en Mand parat med en Økse for at

kappe Tovet, naar der skulde vise sig Ugler i Mosen. Blev Rebet hugget over, var vi sikre paa, at Studene nok skulde søge tilbage til den Side, de kom fra. Adskillige af Studene var vante til at svømme. De havde nemlig svømmet over Limfjorden. Østerigerne fik nogle Haandfulde Dalere for at se en anden Vej, og det gik da ogsaa godt en Tid.

Paa Stenderupsiden blev man helt bange for Studene, saadan bruste det, da de kom. Studene blev saa opstaldede hos Jes Thygesen paa Lykkesgaard og paa Hjerndrupgaard, hvor Juhl sagde: »Aldrig har jeg huset saadan en Rigdom. Stalde, Loer og Lader er fulde af kønne, fede Studer!« — Juhl og en anden sørgede for, at Studene kom videre sydpaa.

Ude vesterpaa drev vi Studene over i Havstokken.

I 1864 var Peter Ingwersen nær kommen i Ulejlighed for det gamle tyske Kobberstik, som er nævnt ovenfor. En tysk Officer, der var indkvarteret hos Ingwersen, vilde have det, da Ingwersen kom og sagde Stop. Men da Officeren alligevel vilde tage Billedet, sagde Ingwersen:

»Jeg vidste nok, at Tyskerne kom som Fjender, men jeg vidste ikke af, at de kom som Røvere.«

Saa blev Tyskeren aldeles rasende, greb en Revolver og vilde skyde Ingwersen ned.

»Skyd kun«, sagde Ingwersen, »hvis De tør!«

I det samme kom en af Ingwersens gamle Karle og rev sin Husbond til Side. Ingwersen tog da til Kolding og klagede over Officeren, der saa blev forlagt.

Peter Ingwersen havde allerede 1846 købt sig en Gaard, men solgte den efter et halvt Aars Forløb for at forpagte »Elisabethsminde«. Efter Majorens Død købte Ingwersen denne Ejendom og 1862 »Kirstinelyst«.

I 1855 den 28. September var Ingwersen bleven

gift med Alvilda Charlotte Christine Marcussen, Datter af Læge V. J. A. Marcussen i Kolding. Han overlevede sin Hustru i mange Aar.

I en lang Aarrække var Peter Ingwersen en af Jyllands ledende Hippologer. I 1873 valgtes han af Indenrigsministeriet til Formand for Statshingsteskekommisionerne i 9. og 10. Distrikt, i 1887 endvidere i 11. Distrikt, og 1890 blev han Formand for 5. og 6. Distrikt. Efter at Kaaringen af Hingste og Hopper tog sin Begyndelse, var han Kaaringsmand ved Hingstekaarungen i fire og ved Hoppekaarungen i ti Foreninger. Ingwersen vedblev sit Hverv som Kommissær til han var fyldt de 80. Han var en af de bedst kendte Personligheder i jyske Landbokredse, afholdt paa Grund af sin Medgørlighed, sit gode Humør og — sine jovial-drastiske Taler.

Saaledes som han ses her paa Billedet, saaledes var han kendt af Tusinder af Mennesker Landet over, rejseklædt, ledsaget af sin Pibe, rede til at drage fra den ene Kant af Landet til den anden. Man skulde, da han var fyldt de 90, forsværge, at denne stovte Skikkelse var saa højt oppe i Aarene. Kun faa Mennesker naar det med saa rank en Ryg og saa munter et Smil i Øjnene. Det kneb i hans høje Alder lidt med Hørelsen. Han klagede saaledes over, at han ikke kunde høre Sognepræsten, Provst Hey. Da han udtalte dette til mig i 1909, fortsatte han med at fortælle om »gamle Ellens« Død.

Gamle Ellen havde tjent i Ingwersens Hus i 52 Aar. Da hun laa paa sit yderste, blev Provst Hey hentet for at berette hende.

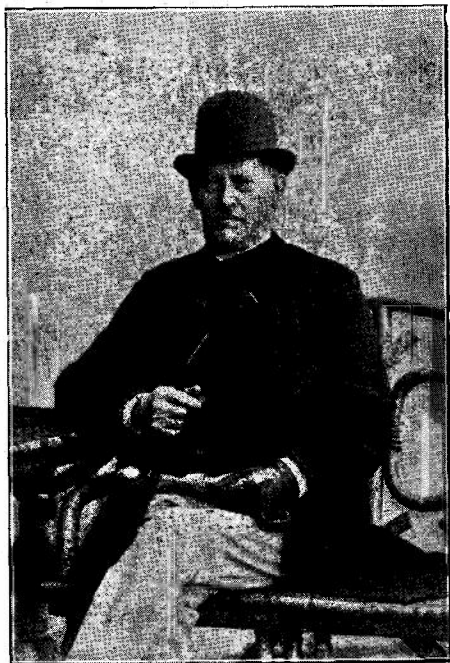
»Har De ikke et Ønske, inden De dør?« spurgte Provsten Ellen.

»Jo, det har jeg. Jeg vilde have ønsket at kunne leve lige saa længe som min gamle Husbond.«

Provst Heys Tale ved gamle Ellens Grav, den kunde Ingwersen høre, og den greb ham.

Men tilsidst kom ogsaa gamle Peter Ingwersens egen Time. Den 17. Marts 1914, Kl. 11 Aften, knap 95 Aar gammel, lukkede han sine Øjne paa Kirstine-lyst. Hans Jordefærd foregik under stor Deltagelse, og Kranse fra Amtsraadet, Foreningen af jyske Landboforeninger, Kolding Herreds Landboforening, Vejle Amts Landboforening o. s. v. dækkede hans Kiste. Provst Hey holdt Talen og forrettede Jordspaaakastelsen, og Generalkonsul R. Ingwersen udtalte sin og Slægtens Tak ved hans Baare.

Peter Margarth Ingwersen.

NOGLE OPTEGNELSER
AF
HR. ANDERS MORTENSEN VEJLE
VED
EVALD TANG KRISTENSEN

EFTERFØLGENDE OPTEGNELSER har ej alene nogen personalthistorisk, men ogsaa nogen kulturhistorisk Interesse. Manden fortæller i al Korthed Hovedtrækene af sit Liv og berigtiger og fuldstændiggjør deri den Smule, der meddeles om ham i *Wibergs* Præstehistorie. Vi ser saaledes, at han har været Famulus hos Biskop *Christen Hansen* i *Aalborg*, der jo var Biskop i 32 Aar (indtil sin Død 1642). Derefter var han Rektor ved Latinskolen i *Tisted* fra 1636 og kom saa til *Hedensted* som Præst 1640. Her blev han trolovet til Formandens Datter *Kirsten Madsdatter* af hendes Broder, som var Præst i *Visby* og *Heltborg*. Det maa den Gang have været en yderst besværlig Rejse der oppe fra Ty og her ned til *Hedensted* midt i Vinterens Hjærte. Men Hr. *Oluf Madsen Svale* maa have haft stor Lyst til at gjense sit Barndomshjem, thi han var en Søn af den foregaaende Præst *Mads Andersen* (hvilket *Wiberg* ikke mælder noget om). Efternavnet *Svale* har han vistnok optaget fra sin Kones Familie, og hans Søn Hr. *Villads Olsen* i *Vang* førte Navnet *Svale*. *Oluf Madsen* var gift med *Maren Villadsdatter*, og dennes Fader er da bleven opkaldt.

Hr. Anders Mortensens Søn og Eftermand Hr. *Morten Andersen Gjødese*n er ligeledes bleven kaldt op efter sin Farfader *Morten Gjødese*n og har optaget dennes Efternavn. Han kalder i Optegnelserne Hr. *Hans Andersen Grønbech* i *Ølsted* for Svoger, og det har sig da saadan, at *Grønbechs* Kone *Ingeborg Jensdatter Juel* var Søster til *Morten Gjødese*s Kone *Maren*, og at de begge var Døtre af Præsten i *Ørum* Hr. *Jens Jensen Juel*.

Hr. *Hans Andersen Grønbech* siges efter *Wiberg* at være bleven Præst der 1677, men da han her anføres at være i præstelig Virksomhed i *Ølsted* allerede 1674, maa der være en Fejl i *Wibergs* Opgivelse, eller ogsaa maa Hr. *Hans* have været Kapellan hos Formanden.

Hr. *Jens Jensen Juels* Hustru var *Anne Clemensdatter*, der efter vore Optegnelser døde 1644. De havde endnu en tredje Datter *Anne Jensdatter Juel*, der blev gift med Præsten i *Raarup* Hr. *Andreas Frandsen*. At *Anne Clemensdatter* blev begravet i *Hedensted*, kom vel af, at hendes Datter var Præstekone der.

Hr. *Søren Pedersen* var Præst i *Ørum* i *Bjerge Herred*, og var Præst der fra 1610 til 1651, men døde først 1661. Han var saaledes Jubellærer og er optaget i *G. Treschows Bog »Danske Jubellærere«*.

Magister *Jørgen Mikkelsen* var Præst i *Hatting* til sin Død 1659, men hvornaar han kom der, véd jeg ikke. Vi ser, at han da var der 1640.

Det ligger for Resten ret nær at tro, at *Ellen Madsdatter*, der bar *Anders Mortensens* første Barn over *Daaben*, var en Søster til hans Kone.

Ligesaa, at *Anne Madsdatter*, der bar hans andet Barn, var en Søster til dem begge.

Maaske ogsaa *Maren Madsdatter* i *Snede* var deres Søster. Ligeledes, at *Peder Madsen* i *Eriksnavn* og

Holger Madsen i *Ustrup* var af deres nære Familie, om de ikke alle var Mads Andersens Børn. At Hr. *Jens Madsen Lund* i *Nimtoft* var gift med en Datter af Hr. Mads er uden for al Tvivl. Vi finder saaledes indført i Hedensted ældste Kirkebog (det er det allerførste Par, der er indført i Bogen):

»Anno 1641.

die 28. Octobris troloffvet her I prestegaarden Her *Jens Matzøn* I *Nimtofft* och *Hilleborg Matzdatter*, huilche vare de allerførste.« (Hun døde 1675.)

I kulturhistorisk Henseende er Optegnelserne jo heller ikke uden Interesse. Man hører en Del om Vejrliget og Kornavlén i de Aar og om Priserne paa Kornet o. s. v., og saa er der jo ret ejendommelige Meddelelser fra Fjendetiden. Man ser, hvordan Præsten gjentagne Gange har maattet rømme sin Præstegaard, og saa kan man for Resten nok gjætte sig til, hvordan Medfarten har været. Men hvor Præsten har opholdt sig, da han maatte »kvittere« sin Gaard, mælder han intet om. Det maatte absolut være haarde Tider baade for ham og hele Egnens Befolkning.

Alle Optegnelserne, saa nær som de sidste, er skrevne med Hr. Anders Mortensens egen Haand. Det var nu ret rart at faa lidt mere at vide om Morten Gjødesen i Vejle, og hvorfor Sønnen netop blev sendt over til Roskilde for at gaa i Latinskole.

Hr. Morten Gjødesen i Hedensted maa al sin Tid have haft et skrøbeligt Legeme, siden han blev berettet 3 Aar efter sin Embedstiltrædelse og samtidig fik sin Ligkiste gjort. Den stod dog og ventede efter ham i samfulde 34 Aar. Han var jo født 20de April 1644 og døde i Februar 1708.

Han oprettede i Aaret 1705 et Testamente, der endnu er til. Det begynder saadan:

»Vi underskrevne nemlig Jeg Morten Andersøn Gjødson . . . . . og Maren Jensdatter Juel

gjør vitterligt, at eftersom vi langsommeligt Tid med hverandre i Ægteskab kristelig og vel levet haver, og Gud os med ingen Børn eller Livsarvinger paa nogen af Siderne har velsignet, ej heller formedelst vor tiltagende Alderdom formodes at kunne bekomme, da have vi af den oprigtig og trohjærtig Omsorg, som Ægtefolk for hverandres Velstand . . . . . betiden bør at drage . . . . .«

Hr. Morten døde altsaa barnløs, men ikke saadan var det med hans Broder *Ejler*, han havde flere Børn, der blev bosatte omkring i Egnen. De nævnes i et Dokument af 1714, der blev oprettet, da Hr. Mortens Enke Maren Jensdatter fik i Sinde at gifte sig igjen paa sine gamle Dage. Hun var nemlig den Gang omkring ved de 60 Aar. Men hun blev da ogsaa omtr. 84 Aar gammel. Hendes anden Mand var Hr. *Hans Olufsen Nysted*, en Nordmand, der var Præst i *Løsning* og *Korning*, og han var netop det Aar i Marts bleven Enkemand. Der skulde da holdes Skifte mellem Maren Juel og Hr. Mortens Arvinger. Brevet derom begynder saaledes:

»Vi underskrevne, nemlig jeg *Anders Ejlersøn* i *Mering*, sl. Hr. Morten Gjødsons Brodersøn, jeg *Niels Michelzøn* i *Hedensted*, hvis Hustru *Kirsten Ejlersdatter* er sl. Morten Gjødsons Broderdatter, og jeg *Otte Jørgensøn* i *Belle*, hvis Hustru *Maren Ejlersdatter* er i lige Maade sl. Hr. Morten Gjødsons Broderdatter, kjendes hermed, at eftersom sl. Hr. Morten Gjødsons Efterleverske Maren Jensdatter Juel har med sin sl. afdøde Mand Hr. Morten Andersøn Gjødson oprettet et Testamente . . . . .«

Hr. Hans Nysteds¹⁾ første Ægteskab var ogsaa

¹⁾ Om ham fortælles for Resten mange morsomme Anekdoter. Hans Sognefolk kunde helt gode lide ham, da han var saa fuld af Historier.

barnløst, men han havde mange Penge. Han døde 1740, og hun 1738.

Faderens, Hr. Anders Mortensen Vejles Optegnelser, ser ud, som de følger her efter, de første med Nutidens Retskrivning. Et Par Smaating er indskudt af Sønnen, hvilket jeg da ogsaa tydelig har givet til Kjende paa rette Sted. Optegnelserne stammer fra to forskjellige Tider, men anføres dog begge, da de gjensidig udfylder hinanden.

I h s.¹⁾

Anno 1605 den 9. Decembris blev Jeg Anders Mortensøn Vejle fød i Vejle, min Fader Morten Gjødsøn, min Moder Maren Pedersdatter.

Anno 1611 blev jeg af dem sat til latinske Skole, da Hr. Søren Givskov var Skolemester og Oluf Lauritzøn var Hører.

Anno 1624 blev jeg af for^{ne} mine kjære Forældre sendt over til Roskilde, kom der udi Skolen d. 9. Martii ejusdem, sat midt udi femte Lexie, da M. Søfren Hjort var Skolemester og M. Johan von Hamb Conrector.

Blev jeg forlovet til Kjøbenhavns Akademi Anno 1629 og bekom Brabæum Skolastikum iblandt septem,²⁾ som da tillige blev dimitteret (efter mit Testimonium derfra). Men deponerede først (for Pestens Skyld) Kyndelmisse Aften Anno 1630.

Strags derefter samme Aar blev mig betroet S. Vilum Dop, fordum Kannike udi Roskilde hans Søn.

Naar han kom til Kirken om Søndagen, fik de en Historie, mens han endnu sad paa Vognen, nok en Historie, inden han gik ind i Kirken, og endnu en, naar han gik ud af Kirken. Han kunde ikke fordrage, at en Præst prædikede uden ad, og derfor læste han altid selv sine Prædikener op. Han har skrevet og faaet trykt et Par Bøger og efterlod sig en Del Manuskripter. Han vidste ikke selv Rede paa sine Penge, der gjemtes paa Kistebunden og der blev helt mulne.

¹⁾ I. H. S., som meget tit findes foran gamle Optegnelser eller paa Indskrifter og Ligsten i Kirkerne, betyder i Regelen: Jesus, Menneskenes Frelser (Jesus hominum salvafor).

²⁾ Priselønning som Sejrherr iblandt syv for Skolelærdom.

Christian og Lauritz Hammers Borger i Kjøbenhavn hans Søn Anders tillige med hans ældste Datter Kirsten at informere i Kjøbenhavn, hvilket varede indtil

Annum 1632 ved Pintsedagstider, da jeg blev forsendt af S. Doktor Niels Pedersøn til hæderlige, lærde og fornemme Mand, Bertel Hansøn, Forstander over Duebrødre Kloster (efter hans Begjæring) at informere hans Søn Niels og Datter Magdalene, saavel som hans Hustrues Brodersøn Jakob Køster, som varede indtil

Annum 1636, da ved Paasketider jeg blev begjært af Hæderlige og højlærde Mand Mester Christen Hansøn, Superintendent udi Aalborg, til hans Famulum tilligemed hans Søns Matz Torsøns Informatorem. Hos Hannem var jeg til

Annum 1637 den 3. Decembris, da jeg blev udvald at være Rektor latinske Skolemester udi Tisted I Thye, hvorheden for^{ne} S. Mester Christen Bispe udi Aalborg sendte med mig for^{ne} sin Søn Matz, som var der under min Disciplin (tilligemed andre) i halvandet Aar. Bemældte Skoletjeneste betjente jeg indtil

Annum 1640. Med hvad for Frugt og Vindskibeligbed Jeg det af Guds Naade alsammen haver forestaaet, kan forfares af hans velbenævnte S^r. Bispe i Aalborg saavel som de andre Godtfolkes, hvis Børn jeg informeret deres Testimonis og Passer.

Den 11. September udi dette Aar blev jeg indviet til det hellige Prædike-Embede af Superintendenten Doktor Morten Matzøn. Efter jeg tilforn den 9de Septembris var kaldet til Sognepræst af det hæderlige Aarhus Kapitel til Heinsted Kirke.

Dncæ¹⁾ a Trinitatis 19, det var den 11. Octobris, blev jeg deklareret at være Sognepræst her udi Me-

¹⁾ Dominica: Herrens Dag, Søndag.

nighedernes Nærværelse af Provsten M. Jørgen Michelson udi Hatting. Og sang jeg min første Messe Søndagen dernæst efter.

Anno 1641 blev jeg og min Hustru Kirsten Madsdatter trolovede af Hr. Oluf Matzøn udi Viisby hendes Broder, som skete den 4. Februari her udi Præstegaarden.

Dnca 1 Trinitatis den 27 Julij der næst efter blev vi sammenviede her udi Heinsted Kirke af Hr. Søfren Pedersøn i Ørum.

Anno 1643 faldt de Svenske ind i Holsten, kom til os 1644 Løverdagen den 13. Januari. Søndagen derefter, som var ab Epiph. 2da, blev ingen Tjeneste eller Prædiken hulden i Heinsted Kirke for Fjendernes Marchering og Plyndere.

Fra samme Løverdag til om Onsdagen var jeg med Hustru og Folk slet fra min Gaard.

Den 27. Juli ejusdem og de Dage derefter marcheret de Svenske for Alvor af Landet ad denne Vej. Da blev ej heller nogen Tjeneste heller Prædiken her i Kirken den 6. Søndag efter Trinit., som indfaldt d. 28. Julij. Paa den Tid var vi slet fra vores Gaard udi 5 Uger.

Anno eodem¹⁾ en 8 Dage før Jul kom de Vrangelske her ind i Landet ad de nørre Veje, drog ud A^o 1645 ad disse Veje, rejste her forbi den 12. Januarii, da blev ej holdt Prædiken her i Kirken dnca Epiph. 2. Vi maatte ogsaa da kvittere vores Gaard paa en 6 Dages Tid.

Udi dette Udtog blev Rasmus Søfrensøns Gaard i Remmerslund afbrændt. De Vrangelske kom igjen 3 Uger før Michaeli samme Aar ad de nørre Veje, droge igjen mesten Del ad samme Veje ved Michaeli.

¹⁾ Anno eodem: samme Aar.

Anno 1646 om Sommeren døde meget Kvæg af Lungesot her i Byen, og miste vi en 14 Høveder.

Anno 1647, der Boghveden paa de krogede Agre stod saa i Blomster, at hver Mand ventet saadan en Grøde, som ej i langsommelig Tid tilforn havde været, kom saadan en Rimfrost en Nat, at den blev aldeles fordærvet.

Anno 1641 skete det samme med Boghveden paa de to Agre paa Overheden.

Anno 1648 var saadan en vaad Sommer, at det var ej 5 Dages [Tørvejr] fra en 14 Dage efter Pintsedag til Michaelis, hvorover Rugen blev skadet, at den ej var hos os tjenlig til at saa, men det, som deraf blev saaet her paa Marken, kom ej af Jorden, men blev slet borte. Og Kornet koste ved Majtider Rugen 2 $\frac{1}{2}$ Å , ja 3 Å og 4 β , somme Tider Bygget 28, ja 30 β , Havren 12, ja 14 β . Det Kornet ved Micha. A^o48 en Skjæppe Rug koste 1 Å eller 18 β . Byg 12 eller 14, Havre 5 eller 6.

Den 13. Febr. anno 1650 var en forfærdelig Storm fra Klokken var 9 Formiddag til 3 Slæt om Eftermiddag, som ikke alene omkaste mange Træer, men endog Vognene paa Marken og Husene med paa mange Steder.

Dnca cantate (den 12. Maj) var saadan en Regn med Kuld, at der blev 18 Faar og Lam døde paa Remerslund Mark og en stakkels Dreng ved Navn Rasmus, Anne Battelsdatters Søn.

Løverdagen (den 18. ejusdem) ved 2 Slæt om Eftermiddagen brændte Salshuset udi Jens Juls Gaard, og var Ild kommen samme Tid udi Peder Krogs vester Hus, Vinden var sydvest.

I dette Aar ved Olai Tider koste 1 Skp. Rug 3 Å og omsider 3 Å 4 β . En Skp. Byg 2 Å . En Skp. Havre 14 β , omsider 1 Å .

Aaret tilforn 1649 fik vi af Guds Velsignelse efter Boghvedesæd, paa de to nederste Agre paa Overheden 20 Fold.

A^o 1650 var en meget vaad Sommer, Høst og Efterhøst, at vi ej for Vaadhed kunde saa Rugen i vores Søndermarkes Agre alle.

Anno 1651 den 29. Juni, som var en Søndag, var det en forfærdelig Storm, som begyndtes om Natten tilforn med Regn eller Rog, der gjorde stor Skade paa Kornet og besynderlig Rugen og Boghveden, ja, endog paa Træerne, at Løvene paa dem visnede, saa vidt af dem der stod imod Nordvest. Thi Vinden var Nordvest. I dette Aar ved Olai Tider koste 1 Skp. Rug 3 Å , 1 Skp. Byg 28 β , ja 2 Å , 1 Skp. Havre 12, ja 14 β .

Anno 1650 Alle Helgenes Dag lysnede det og tordnede.

Anno 1652 mellem den 4. og 5. Maj om Natten var der saadan en Frost, at ikke alene Planterne blev henfrosne, men endog Blosterne paa Træerne, ja, Løvene paa Bøgene, Eskene, thi der var saa tyk Is paa Vandet, at den kunde nok bære en Gaas.

Fredagen før Pintsefest (den 4 Junij) saa jeg ved 10 Slæt om Aftenen et Lys som en liden Stjerne fare over min Gaard (fra Østermarken) neder i Luften saa sagtelligen fra Øster hen i Vesten, hvis Farve var blegagtig og, som andre beretter, havde som en Stjært eller Hale efter sig.

Ved St. Martini Tider gjaldt en Skp. Rug iij Å , en Skp. Byg 28 β , en Skp. Havre 12 β .

Den 28 xbris (fjerde Juledag) lysnede og tordnede det, og af samme Lynild blev antændt og ganske med Korn og Kvæg opbrændt en Herregaard ved Viburg ved Navn — — (Navnet ikke skrevet.)

Anno 1653 ved Fastelavns Tider gjaldt 1 Skp. Rug iij Å , en Skp. Byg 28 β , en Skp. Malt 2 Å , en Skp.

Havre 14 β , ja 16 β . Men ved Pintsedag eller Mid-sommer gjaldt 1 Skp. Rug 28 β , en Skp. Byg 18 eller 20 β .

I dette Aar var en forfærdelig Krig til Søs mellem de Engelske og Hollænder.

Sidste Høst var besværlig, thi der var næppelig en Dag i en ganske Maaned, som det jo regnede noget paa. Ved Michaelis gjaldt 1 Skp. Rug 1 $\mathscr{L}$, Byg 12 β , Havre 5 β . I dette Aar var der overflødig Bog og Agern-Olden, saa vel som Frugt i Haverne, at man købte en Tønde Nymost for 6 eller 7 β i Wedel.

Anno 1654 den 2. Augusti skete en forfærdelig Formørkelse i Solen, da den $\frac{10\frac{1}{2}}{12}$ deraf blev formørket. Den varede udi $2\frac{1}{2}$ Time 7 Min.

Anno 1654 ved Fastelavns Tider gjaldt 1 Skp. Rug 12 β , 1 Skp. Byg x β , en Skp. Havre 5 β . Ved Michaelis gjaldt en Skp. Rug 8 β , 1 Skp. Byg 6 β , 1 Skp. Havre 4 β .

Udi dette Aar var en forfærdelig Pestilentze udi Sælland og Skaane paa mange Steder, besynderlig i Kjøbenhavn, saa vel som i Fyen og her i Landet paa nogle Steder, endog udi Højen og Urlev Præstegaarde. Og døde i Kjøbenhavn 8549.

Anno 1655. — Vinteren (som ellers ej var meget haard) varede fra Martini til Kyndelmisse. Vaaren var tør.

A^o 1655. Tiendene agtede sig meget højt og dyr, at de ej havde været værre at handle med i 50 Aar tilforn.

Rug købtes i nærværendes Kjøbstæder ved Olaj for 7 β , Bygmalt for 10 β , Havre for 6 β Skp.

Anno 1657 kom de Svenske her ind i Landet: Første Parti med 2. Regiments Kvartermestere var her d. 24. Augusti.

D. 24. Octobris Fredrichs-Odde indtagen af Fjenden.

[A. M. V.]

Den 29. Juni 1674 blev jeg beret paa Sengen af Hr. Hans min Svoger i Ølsted, fordi ingen for min store Svagheds Skyld troede mig til Livet. NB. Samme Tider blev min Ligkiste gjort.

Den 18. Decemb. 1705 faldt jeg ved min Kakkelovn, det jeg [vilde] lægge et Stykke ind i den.

[M. A. G.]

Her. begynder saa den anden Række af Optegnelser. Jeg har i den brugt Mandens egen Retskrivning.

Anno 1640 die veneris¹⁾ 11. Septemb bleff ieg indviet till det H. predicke Embede aff Superintendenten D. Morten Matzøn.

Imellem d. 1. och 2. Octob ac ejus (Emellem Torszdag och fredag nat), døde Her Matz Anderszøn.

Bleff begravven her I Kierken den 8. ejusdem M. Jørgen Michelszøn. Prousten I Hatting predickedede: Men H. Søfren Pederszøn I Ørumb hafde talett effter predicken.

Dnca 19 Trinit., som indfalt den 11. Octobris bleff ieg indsat aff Prousten M. Jørgen I Hatting.

Dnca 20 som indfalt den 18. Octob Sang ieg min første mesze her wdj kirken.

Anno 1641 Torszdagen den 4. Febr. bleff ieg och min hustru troloffvet aff H. Oluff Matzøn I Wiisby.

Dnca 1. Trinit. ac ejusdem,²⁾ som indfalt den 27. Junij, stod voris brøllup her I prestegaarden, och bleff wiede aff H. Søffren Pederszøn i Ørum.

Anno 1644 mellem den 7. och 8. Aprilis ved midnatz-tider døde S. Ane Clementzdatter I Ørumb prestegaard.

Bleff begravven den 11. ejusdem Her i Heinsted kirke.

Anno 1644 Dnca Trinit. XI ved 8 slet om afftenen døde s. Anne Matzdatter I Steenborg.

¹⁾ die veneris: Fredag. — ²⁾ ac ejusdem: samme Aar.

Anno 1650 den 18. Septembris døde Peder Matzøn I Eriknaur, som var en Onszdag morgen ved 4 slet.

Anno 1652 den 17. 8bris døde Maren Matzdatter udi Snede.

Anno 1655 d. 24. Julij døde min Moder Maren Pederszdatter udj Vejle.

Den 26. Augusti ac ejusdem døde Holger Matzøn i Wstrup.

Anno 1650 d. 11. Junij I dagningen døde min Søn Matz Anderszøn.

A° 42

Torszdagen den 24. Martij, som var vor frue afften, bleff voris Søn Matz fød mellem 7 och 8 slet om afftenen eller ved 7 slett, christnet aff H. Søffren i Ø.

Bleff baaren aff Elle Matzdatter, hans Faderre var Jens Michelszøn, Peder Widrichsøn, Søffren Nielszøn gieszaagger, Rasmus Søffrenszøn etc Else Nielsis, Maren Holgers I Wstrup og Karen Envolszdatter.

A° 44.

Paasche Afften den 20. Aprilis bleff Morten fød wed midnantztidet udi Feidetiden.

Bleff baaren til Daaben aff Anne Matzdatter 2. Paschedag nest effter, Faderne war Jens Michelsøn, Niels Tamiszøn, Niels Christenszøn etc bleff christnet aff mig selff Her I Kircken.

A° 46.

Torszdagen den 21. Maji bleff Eiler fød i lysningen, christnet aff Her Søffren Pederszøn i Ørumb, baaren til kircke aff Fru Lizebeth Bryske paa Tierszbeck, Faderne waar: Jomfruen Hilleborg [Giertrud Wibecke] Billee, Morten Schenchell, Eiler Bille; Matz Tuorszøn, Akonsting (?), Jens Mortenszøn aff Weile. Karen Hanszdatter I Løszning och Maren Nielszdatter I Engumb.

Anno 1648 den 26. Maji, som var en Fredag, bleff

woris liden datter dødfød ved middagslauet oc ned-satt her udj Heinsted kircke udj hendes Morfaders oc Mormoders begravelse den 29. ejusdem. Gud giflve os en salig hiemfart med hende oc en gledelig op-standelse for Christi skyld. Amen, det skal viszeligen skee udj Jesu naffn. Amen, Amen.

A^o 1676 d. 15. April sub horam 10 vesperum¹⁾ døde min Hierte Kirsten Matzdatter.

Blef begravten d. 24. ejusdem.

[A. M. V.]

A^o 1678 den 14. April klochen kunde være 6 om morgenen døde min Hk. Fader Hr. Anders Mortensz Wejle. blef begravten den 23. ejusdem.

A^o 1644 d. 20. April ved Midnatstider, som var i den første Svenske Fejdetid, er jeg Morten Andersen Gjød-zon fød i Hedensted Præstegaard à Patr. Hr. Anders Mortens. Wejle, Matr. Kierstine Madtzdatter.

[M. A. G.]

Et Par enkelte Ting af Interesse lader jeg til Slutning løbe med. Jeg har fundet dem i Kirkebogen:

1817 i Martii Maaned kostede en Tønde Rug 22 Rdl.

1647 var Niels Ibsøn Degn i Hedensted, og i 1676 hed Degnen Peder Hansen.

I Hedensted Kirkes Taarn findes endnu et Epitafium og en Mindetavle over Hr. Morten Andersen Gjødesen.

---

¹⁾ ved Klokken 10 om Aftenen.

ØSTERGADE I KOLDING 1836

AF

I. O. BRANDORFF

DET INDTRYK, man faar af Kolding Købstad i den første Del af forrige Aarhundrede, naar man læser Beretninger fra denne Periode, er unægtelig lidet opmuntrende. Borgerstanden var ikke egentlig fattig, den havde til det daglige Udkomme, ja sad, som man siger, jævnt godt inden Døre, da de fleste drev noget Avlsbrug ved Siden af den egentlige Ger-ning; men Byens Ydre — Gader og Huse — synes efter Meddelelserne at dømme at have været frygtelig.

Jeg har fire Beretninger fra den Tid liggende for mig, og skal her anføre, hvorledes man saa paa Byen.

Rektor Tauber ved Latinskolen skriver den 23. Maj 1820:

»Saa lys og levende Omegnen er om Kolding, saa mørk og trist er Byen selv. Den har samme Skjæbne som alle gamle Bygninger, der har været forskaanede for Ildebrand. Tidens Tand har stærkt gnavet paa den, og dens Regeneration er forhindret ved adskillige lokale Omstændigheder. Naar derfor smalle, slet brolagte Gader tillade Fodgengeren at afdrage Opmærksomheden fra Fødderne, møder hans Blik sædvanligen skjæve Bindingsværkshuse, stundom med

Englehoveder paa Enden af Stolperne, eller udhængende Gavlhuse, hvor det øvre Stokværk stedse rager frem over det nedre. Ingensteds saa jeg i Byer af lige Størrelse færre grundmurede Bygninger fra den nyere Tid.« —

Rektor Taubers Svoger Carl Fibiger, kom til Kolding i November 1822. Hans Søn, senere Pastor Johannes Fibiger, var den Gang 1 Aar og 10 Maaneder, saa han kun kan mindes fra Ankomsten til Rektorboligen en mørk Aften, at man kom ned ad en høj Trappe med et tændt Lys. Han levede imidlertid i Kolding til sit 13 Aar, og har sikkert under sit Ophold i Haderslev fra 1850 til 59 ofte aflagt Besøg i Kolding.

Han skriver:

»Kolding var dengang en saa mærkelig By, at om man nu kunde tage den helt og holdent og sætte den i et Museum, vilde den være en værdifuld Oplysning om svundne Tilstande.

Krogede, snævre Gader med Bindingsværks Huse, hvis Stokværk paa Bjælkehoveder hang det ene ud over det andet; en primitiv Stenbro, i hvis Midte løb en Række brede, over alenbrede, men runde utilhugne Stene, indrettede til ved Spring fra den ene til den anden at komme frem paa det ufremkommelige
O. S. V.«

Den tredie Beretning er fra Herredsfogeden i Andst m. fl. Herreder, — senere Etatsraad G. C. Saxild, der som ung Fuldmægtig i 1837 kom til Kolding hos Borgmesteren Justitsraad Chr. Estrup.

Han fortæller:

»Det var en elendig lille By, Skæbnen havde ført mig til. Dybt inde paa Bunden af en næsten usejlbare Fjord laa Kolding med sine 2300 Indbyggere,

som om den var forglemt af Gud og Kongen. Vejerbidt og ulykkespaaende knejsede Slotsruinen over den lille By med de krogede Gader og faldefærdige Huse, et à to Hundrede Aar de fleste. Og du milde Gud, sikken en Brolægning! i de fleste Gader kun en Række store, flade, utilhugne Sten midt ned ad Gaden, og i Stenbroen ved Siden af dem dybt slidte Vognspor delvis opfyldt med Grus. — —«

Den fjerde Forfatter, der omtaler Byen fra den Tid, er Pastor J. J. Fyhn, født i Kolding 1788. Han skriver i sine i 1848 udgivne Efterretninger om Købstaden Kolding:

»Saa lys og smilende Koldings Omgivelser end er, saa mørkt og trist var dens. eget Physionomi for nogle Decenier siden, da Byen igjennem flere Generationer havde beholdt sine gamle Gaarde og Huse efter den ældre Byggemaade. Overalt stødte man da paa Bindingsværks Bygninger med Karnapper og Kjelderskure, fremspringende Overetager, Gavle med Fløje paa og a. desl. Paa Bjælkehoveder og Stolper, over Porte og Døre vare Zirater anbragte efter Tidens Smag, Engle, Hermer, Arabesker, Bomærker, Bibelsprog paa Latin, Dansk og Tydsk, med ophøjede eller indskaarne Bogstaver, nogle Bygninger sprang betydeligt frem, andre faldt dybt tilbage, Gaderne vare krumme og ujævne, dog alt havde jo denne By tilfælles med andre Byer paa samme Tid, og taber derved ikke i Interesse og Betydning.« —

Som man ser, har Byen for Tauber og Saxild staaet som den mørke kedelige Ramme, hvori de vare nødte til at leve, der spores ikke nogen Sans for Byens maleriske og historiske Interesse. — Anderledes hos Fibiger og Fyhn, de ere enige med førstnævnte i, at Byen havde krumme Gader, skæve Bygninger og elendig Brolægning, men de har Øje for den maleriske

Skønhed og historiske Betydning de gamle Bindingsværks-Bygninger frembød.

Vi har bevaret nogle enkelte af disse endnu i Borchs Gaard paa Torvet, Skomager P. M. Møllers tidligere Gaard i Helligkorsgade med flere, men jeg kan tydeligt erindre en Mængde andre interessante Bygninger,

Østergade i 1836.

der gav Gaderne en egen Ynde, og jeg har ofte ønsket at kunne se et Billede af en Bydel, der helt havde bevaret sin Oprindelighed. — Det var mig derfor en stor Glæde i Nationalmuseets 2. Afdeling at finde netop, hvad jeg ønskede, og endog fra den Gade, i hvilken jeg færdedes saa meget som Barn. Det er en nydelig Pennetegning af Kunstmaler Jørgen Roed, forestillende Østergade set fra Syd den 24. Juni 1836. Nationalmuseet har skænket mig en Kopi, af hvilken der her fremsættes en Gengivelse, der vist vil have Interesse for Samfundets Medlemmer.

Billedet er tegnet omtrent ud for Købmand Jens Barsøes nuværende Butik, og alle Ejendomme synes endnu at have samme Længde til Gaden som den Gang. Man ser til højre den grundmurede Bygning, hvor nu Kristelig Forening for unge Mænd har sit Hjem. Den ejedes den Gang af Borgmester Estrup, hos hvem Saxild som anført var. — Den har oprindeligt været en gotisk Bygning med høj, grundmuret Gavl imod Gaden, som man kender dem fra Flensborg, Lybæk og flere Steder, men var allerede, da Billedet er tegnet, forandret til en Bygning med Tag mod Gaden. — Senere blev der indsat Butiksvinduer i Stueetagen, og 1906 blev den nedreven for at give Plads for den nuværende Bygning.

Ved Siden af denne ligger en mindre 2 Etages Bygning, opført af Bindingsværk, men med pudset Facade. — Den ejedes af Købmand, senere Havnefoged Zahn, hvis Søn, — fornylig afdøde Prokurator Zahn, — er født her. Den er ombygget og ejes nu af Handskemager P. Meier.

Den næste Bygning er en nydelig én Etages Bygning, ligeledes Bindingsværk, men med en høj Kvist, der er bygget op paa fremspringende Konsoller. Den ejedes af Høker Christian Kiær, er ligeledes ombygget, og har nu samme Ejer som den foregående.

Derefter ser vi en længere en Etages Bygning med Port, der ejedes af eligeret Borger, Glarmester Th. Thomsen. Man ser hans Glarmesterskilt hænge over Døren. Den er nu 2 Etager og beboedes i mange Aar af den bekendte Boghandler Wisbech, nu ejes den af Kunstdrejer Jensen.

Saa springer et 2 Etages Hus frem i Gaden, det ejedes af Collektør Melbye. — Over Porten var anbragt den i Aarvog 1908, Pag. 282, beskrevne Porthammer.

— Den ejedes senere af Slagter Andr. Ørum, nu Guldsmed Spetzler. Man vil bemærke, at den har en af de nu strængt forbudte Brædegavle, der den Gang var meget almindelig.

Endelig har vi et meget morsomt en Etages Bindingsværkshus, der springer meget langt frem og vender den høje Gavl, hvilende paa Knægte ud imod Gaden. Det ejedes ligeledes af Collektør Melbye, nu af Enkefru Hansen.

Det følgende Hus springer atter længere frem, og ejedes af Legatstifteren Jens Gedeberg.

Hele Husrækken her er typisk for Byggemaaden med fremspringende Huse, for at Beboerne kunde holde Øje med, hvad der foregik ned ad Gaden.

Paa den modsatte Side af Gaden har vi først et 2 Etages Hus med fremspringende Overetage og Tag hvilende paa Knægte. Bjælkeenderne her er, som det var almindeligt, dækket af en Forlængelse af 1. Etages Stolper, saaledes som man endnu kan se det paa Borchs Gaard paa Torvet og Købmand Niels Lunds Ejendom i Helligkorsgade.

Det ejedes af Snedkermester Lorenzen og købt senere af Guldsmed Hansen, — Fader til Legatstifteren Guldsmed P. C. Hansen i Losbygade, er senere inddraget under Svenssons Hotel.

Det næste er et en Etages Hus med høj Kvist, der er pyntet med en Kugle paa Gavlsplidsen. Man faar ved dette Bevis paa Rigtigheden af Pastor Fyhns Bemærkning om fremspringende Kælderskure, da den Kælderlem, der naar helt ud til Rendestenen, næppe har været heldig for Færdselen. Dette Hus ejedes af Sadelmager Petersen, købt i 1853 af Læge Rosenstand, der nedbrød det og opførte den Ejendom, hvori der nu er Biografteater. Guldsmed P. C. Hansen fortæller,

at han kan mindes Nedbrydningen, hvorledes han undrede sig over at se, at en Skærvæg paa Loftet var opført af Gravetørv, et meget brandfarligt Materiale, der vist er benyttet for ikke at tynde for meget. Væggen var pudset med Kalk eller Ler. Tømmeret i dette Hus blev anvendt til Opførelsen af Ejendommen »Kikkenborg« paa Nørremark.

Det følgende Hus skjules tildels af dette, der springer temmelig langt frem i Gaden, man kan se et aabentstaaende Vindue og en temmelig høj Trappe i Skomager Chr. Kysters Hus, der nu ejes af Købmand F. Wichmann.

Over hele Gaden tegner sig malerisk Ruinerne af Kæmpetaarnet med de to Sandstensfigurer, det ser ikke saa ulykkesspaaende ud, som Etatsraad Saxild fortæller.

Betragter vi nu Billedet i sin Helhed, maa vi sande de forskellige Udtalelser om den daarlige Brolægning. Midt ad Gaden kan man skønne den omtalte Række store Sten — Borgmestersten — som de kaldtes, og Rendestenen synes nærmest at være en Grøft. Kommer nu hertil de mange langt fremspringende Trappesten og den fuldstændige Mangel af Gadelygter, kan man forstaa, at det har været uhyggeligt og ikke uden Fare for Liv og Lemmer at færdes paa Gaden efter Mørkets Frembrud.

Billedet er imidlertid nydeligt og kunde, som Pastor Fibiger skriver, egne sig til at sættes i et Museum. Der er noget meget hyggeligt over det, naar man ikke tænker paa den Stank, der sikkert er udviklet af de daarlige Afløbsforhold og fra Gaardenes Stalde og aabne Møddinger.

Vil man bringe Liv i Billedet — i Tankerne befolke det — skal man tage P. Eliassens Koldingbog,

lægge Billedet for sig og læse de livlige Skildringer — »Vore Bedsteforældres Tid« — Side 411, eller hans interessante Bidrag til Kolding Bys Historie i det 19. Aarh. i Vejle Amts Aarbøger 1905, Side 44.

Kunstneren, der har bevaret det smukke Billede for Eftertiden, er Jørgen Roed, f. i Ringsted 1808. — Dansk Kunstnerlexikon oplyser, at han besøgte Ringsted Borgerskole, hvor især Tegneundervisning fængslede ham. — Som Lærer havde han vort Byesbarn, Pastor Fyhn, der sikkert har aabnet hans Øjne for den ejendommelige Skønhed, der hviler over de gamle Bygninger. Han sluttede senere Venskab med en anden Koldingenser, Pastor Fibiger, og har malet Altertavler til Kirkerne i Ødis, Thyrstrup, Stenderup og Sommersted. Han blev Medlem af Kunstakademiet 1844 og har malet en Del Portrætter og Livsbilleder, hvoraf flere er købt af den kgl. Malerisamling. Han har malet et andet Billede fra Kolding, en Akvarel fra Konsul Wissings Anlæg, men Forholdene her er saa forandrede, at man ikke kan kende Stedet.

Jeg vilde gerne til dette Billede have fortalt lidt om Husenes Indre, men det Materiale, der giver Oplysning herom, — Brandforsikringens Vurderingsprotokoller, har jeg forgæves eftersøgt i Arkiverne. — Det vil være af meget stor Interesse, om det kunde opspores, hvor de findes, da de sikkert indeholder værdifulde Synsforretninger. — I Købstædernes almindelige Brandforsikring findes Protokoller for hvert Tiaar fra 1827 til 67, der giver Oplysninger om Antallet af Bygninger i hver Ejendom, men kun i den sidste omtales Bygningens Art og Brug. —

Brandforsikringsselskabet har med stor Elskværdighed udlaant mig disse Bøger, hvorfor jeg bringer min erkendtligste Tak.

NOGLE
REGLEMENTARISKE BESTEMMELSER
VEDRØRENDE
BORGERVÆBNINGEN I FREDERICIA
MEDDELTE AF
AAGE BREMERHOLM

DA JEG garnisonerede i Fredericia, rettedes der gentagende og fra flere Sider Opfordring til mig om lejlighedsvis at lade Aarbørgernes Læsere blive gjort bekendt med de Bestemmelser, efter hvilke Borgervæbningen i den gamle Fæstningsby ved Lillebælt levede sit Liv. I den Anledning har jeg gennem søgt de støvede Reglementer i Krigsministeriets Arkiv og kan nedenfor præsentere Læserne det ældste Reglement for det forlængst ophævede Korps. Reglementet findes aftrykt i »Collegial-Tidende for Danmark og Norge — med kongeligt allernaadigst Privilegium. Redigeret, forlagt og udgivet af *Christian Knudsen* og *Peter Johan Monrad*, Justitsraader og Deputerede i det danske Cancellie. Femte Aargang. Kjøbenhavn 1802. Trykt hos Directeur *Johan Fred. Schultz*, Kongelig og Universitets Bogtrykker«.

Det er min Hensigt at lade det her meddelte Reglement efterfølge af de supplerende Bestemmelser, der fremkom i Aarenes Løb, samt af det i 1857 stadfæstede nye Reglement, der forblev gældende til Borgervæbningens Ophævelse. Grunden til, at disse gamle Bestemmelser vil fremkomme brudstykkevis, er den rent praktiske, at de skal optages i Aarbørgernes mindre Meddelelser, hvor de rettelig hører hjemme.

A. Br.

Under 4. d. M. (Junii) er, igjennem det danske Cancellie, udfærdiget følgende Reglement for Borgervæbningen i de danske Kjøbstæder udenfor Kjøbenhavn.

§ 1. Den hele Borgervæbning skal bestaae af 2 Afdelinger; den første af disse, som indeholder de virkelige Borgere, der ikke have fyldt deres 50 Aar, paaligger det at bidrage, naar det af Øvrigheden fordrer, til god Skik og Ordens Opretholdelse i Byen og den anden Afdeling, der indbefatter det øvrige værgagtige Mandskab af Borgerklassen under 50 Aar, er egentligen bestemt til at værne mod fjendtlige Overfald. Men derforuden tillades ogsaa frievillige Corpseres Oprettelse, helst af de Personer, som ellers henhøre under den anden Afdeling; dog skal det ikke være dem af første Afdeling formeent at indgaae under disse frievillige Corpser, naar Overøvrigheden finder at saadant kan skee, uden at første Afdeling formeget svækkes. Saasnt muligt skal der, hvor saadant ikke allerede er skeet, over enhver Deel af Borgervæbningen forfattes og siden vedligeholdes ordentlige Ruller og Mandtaller, som vise Antallet af de derunder henhørende Personer og den Post, enhver beklæder. Ligesom den hele Borgervæbning alene er bestemt til dens egen Kjøbstæds Forsvar, saa skal den ogsaa alene staae under Commando af dens egne Officerer og Amtets eller Stiftets Øvrighed. Dog ordner i Krigstider den i Provindsen høistkommanderende General Byens Forsvar og dens hele bevæbnede Krafts Anvendelse til dette Øiemed.

§ 2. Det hele borgerlige Militaire i enhver Kjøbstæd, staaer under vedkommende Stiftamtmands eller Amtmands Befaling, hvilken igjen udføres ved de ham paa ethvert Sted underordnede Øvrigheds-Personer.

§ 3. Samtlige Dele af Borgervæbningen skulle, naar ingen særdeles Undtagelse fra denne Regel af Hs. Majestæt maatte være gjort paa enkelt Sted, commanderet af een Anfører, hvad enten han kaldes Stadshauptmand, Capitain, eller hvad andet Navn det maatte være. Til hvilken Ende alle Officerer, Underofficerer, Borgere og Mandskab under Borgervæbningen, uden Modsigelse, skulle efterkomme, hvad han i Henseende til den militaire Indretnings Fremme befaler. Ligeledes skulle samtlige Afdelinger og Corpser staae under een almindelig Borgerfane, hvori er Byens Navn og Vaaben; dog kan ethvert enkelt Corps tillige have sin særskildte (!) Fane, naar Corpset selv vil bekoste den.

§ 4. Ligesom den Høistkommanderende for Borgervæbningen i Almindelighed og Chefen for ethvert Corps i Særdeleshed har at overholde god Orden, og paasee, at enhver Underordnet opfylder hvad ham paaligger; saa bliver det og begges Pligt at have Opsyn med, at de nødvendige Vaabenøvelser foretages saavel i Hoved-Afdelingerne, som i de enkelte Corpser paa de for Vedkommende meest beleilige Tider.

§ 5. Naar den Høistkommanderende for hele Borgervæbningen er fraværende, constituerer Overøvrigheden den Øverstkommanderende af første Afdeling til at føre Befalingen over det Hele.

§ (6). Ligesom samtlige Officerer i ethvert Corps nøiagtigt bør udføre de Befalinger, som dem gives af deres Foresatte, Tjenesten angaaende, saa bør de og, om nogen Mislighed skulde forekomme, strax indberette den til Denne, som igjen derom gjør Rapport til den Høistkommanderende for Borgervæbningen. Enhver under Borgervæbningen Henhørende bør at møde, naar og hvor han af sine Foresatte ved en

Underofficer af Borgervæbningen tilsiges, altid ordentligt, samt efter hans Evne og Leilighed anstændigt paaklædt, ligesom han og bør have sin Armatur i behørig Orden.

§ 7. Naar Officerspladser ved Borgervæbningen bliver ledige, foreslaaer den Høistcommanderende den eller de Personer for Magistraten, som han formener at være dertil bedst skikkede; og Magistraten indsender Forslaget med sin Betænkning til Overøvrigheden, som besætter Pladsen i Overeensstemmelse med Reskriptet af 27 Februar 1801. Men Underofficererne foreslaaes af Compagnie-Cheferne, og beskikkes af den Høistcommanderende for Borgervæbningen.

§ 8. Underofficers Poster bør ingen vægre sig ved at modtage, dog kan en Underofficer efter 2 Aar derfra forløves, om han forlanger det; men til Officers Poster bør ingen tvinges.

§ 9. Dersom nogen Underofficer, efter 2 Aars Tjeneste, eller nogen Officer, uden at have tjent saalænge, ønsker Entledigelse, da maa hans Afskeed forundes ham; men i dette Tilfælde træder han tilbage iblandt sine øvrige Medborgere, og møder i paakommende Tilfælde med dem under Gevær, naar han ikke enten har fyldt sit 50 Aar, eller ved Svaghed hindres i denne Pligts Opfyldelse.

§ 10. Til at undervise og vedligeholde Borgerne i de nødvendige Vaabenøvelser, saavelsom til at gaee den Høistcommanderende tilhaande i alt, Commandosager vedkommende, maa ved Borgervæbningen, ifald saadant af Overøvrigheden ansees fornødent, ansættes en Adjutant, der lønnes af Byens Kasse, efter Overøvrighedens Bestemmelse, og ansees lige med en Second-Lieutenant ved Borgerskabet. Hvor en Adjutants

Ansættelse ei ansees nødvendig, der bliver det Office-
rernes Pligt at undervise de til Borgervæbningen (hø-
rende) i at bruge Vaaben.

§ 11. Enhver Borger, som endnu ikke har erhvervet sig af den, som forestaaer Øvelserne, Attest om, at han er fuldkommen vaabenøvet, bør indfinde sig til Vaabenøvelse, saa ofte ham tilsiges; dog tilsiges han alene een Gang ugentligt og helst om Søndagen, med mindre Overøvrigheden finder det nødvendigt, at Øvelserne foretages oftere. Udebliver han efter Tilsigelsen, uden at have mældt lovligt Forfald, da bøder han fra 2 Mk. til 1 Rdlr. efter Omstændighederne; men, kommer han for silde, da bødes for ethvert Kvarteer efter det fastsatte Klokkeslet 4 Sk.; og kommer han først efter en Times Forløb, ansees han, som om han aldeles var udebleven. Underofficererne betale det dobbelte, og Officererne det 4re dobbelte.

§ 12. Naar en Borger af Exerceermesteren er bleven meddelt Attest om, at han er fuldkommen vaabenøvet, skal han ei kunne indkaldes til Exercice, undtagen ved de almindelige Vaabenøvelser, som bør holdes paa visse, af Overøvrigheden bestemte, Dage om Sommeren. Det som saaledes er bestemt angaaende Vaabenøvelsen, kan ikkun anvendes paa den, som ikke er Officeer eller Underofficeer; disse bør derimod, saasnart de som saadanne ere ansatte, uopholdeligen forskaffe sig paa egen Bekostning den nødvendige Undervisning i de militaire Øvelser.

§ 13. Endskjønt 2den Afdeling egentligen kuns er bestemt til at bruges i Krigstider, for at afvende fjendtligt Overfald, saa er det dog nødvendigt, at enhver, som til denne Afdeling er indskreven, lærer at føre og bruge Vaaben; hvorfor de ogsaa skulle, indtil de erholde Exerceermesterens Attest om, at de

ere udlærte, indfinde sig til Vaabenøvelserne, saa ofte de tilsiges; dog bør dette ei skee oftere end een Gang ugentligt om Sommeren, helst om Søndagen. Enhver af 2den Afdeling, som paa denne Maade har erholdt Beviis om at være øvet i Vaaben, maa ikke kaldes til Exercice, uden naar Ufred indfalder, med mindre han henhører til de frievillige Corpser, hvis Pligter i den Henseende særskilt ere bestemte, eller og at dette Corpses Sammenkaldelse skulde blive beordret af Overøvrigheden.

§ 14. Det skal ikke være nogen Borger formeent, naar Vagter skulle gjøres, da at lade Tjenesten besørge ved en anden Borger; men, naar hele Borgerskabet sammenkaldes, enten til Mynstringer eller af anden Aarsag, bør han møde personlig, med mindre lovligt Forfald hindrer ham deri.

§ 15. Om end nogen af Borgervæbningen skulde i Tjenestesager troe sig af sine Foresatte uforrettet, bør han dog, uden Indvending, udføre dennes Befaling, men, naar dette er skeet, kan han fremføre sin Klage for Corpsets Chef, som da foranstalter Sagen undersøgt og afgjort paa den Maade, som i det følgende foreskrives.

§ 16. Til at undersøge og paakjende alle Forseelser, Tjenesten vedkommende, skal der i enhver Sag ned sættes en borgerlig Krigsret, bestaaende af den øverste Magistrats Person. Politimesteren, om han ikke med den første er een Person, den Commanderende for Borgervæbningen og 2 Officerer af det Corps, hvorunder den, der har begaaet Forseelsen, henhører; hvilke Lemmer af Borgervæbningen udnævnes af den Høistcommanderende for samme. I denne Ret fører Raadstueskriveren Protokollen. Proceduren i denne Ret og Executionen af dens Domme skeer paa samme Maade, som for Politieretterne er anordnet.

§ 17. Forsømmelser i Tjenesten straffes med Bøder fra 2 Mk. til 10 Rdlr. efter Forseelsens Grad, samt den Paagjældendes Formue.

§ 18. Overhørighed eller Opsætsighed mod Foresatte, eller Forsømmelser igjentagne Gange, eller hvor de i forrige § bestemte Bøder ei ansees tilstrækkelige, der maae, efter Omstændighederne, høiere Bøder indtil 100 Rdlr., eller Arrest paa kort eller længere Tid anvendes.

§ 19. Fornævnte Krigsrets Domme indankes for Høiesteret, naar samme, i Følge 1-6-18, ere appellable; men i andet Fald forbliver det ved Krigsrets-Dommen.

§ 20. Alle Bøder, som ved denne Ret tilkjendes, tilfalde Fattigvæsenet.

§ 21. Enhver, som herefter nedsætter sig i nogen Kjøbstæd, for at drive borgerlig Næring, bør, førend saadant tillades, godtgøre, at han har forskaffet sig det nødvendige Vaabentøi, der bestaaer i Gevær, af samme Caliber, som de øvrige Borgeres, forsynet med Bajonet, samt Patronkasse, indrettet til Patroner, og derhos et Sidegevær, med mindre Bajonetten er indrettet til at bruges som Sidegevær.

§ 22. Samtlige Officerer, som høre til Borgervæbningen, skulle i Tjenesten bære en af Overøvrigheden approberet Uniform, der dog ikke maa være saadan, som ved noget Corps i Armeen er befalet, ligesom og det borgerlige Feldtegn af Guld med ivirket grøn Silke; og endelig tillades dem at bære saadanne Epauletter, som for Borgerskabet i Kjøbenhavn ere bestemte; denne Uniform skal det ogsaa til andre Tider være dem tilladt at bære som Hædersdragt.

§ 23. De Geværer, samt øvrige Munderings-Sorter, der af Byen ere anskaffede til Brug, saavel for 2den Afdeling, som for de Borgere, der ikke selv formaae

at bekoste sig samme, skulle bevares paa Raadstuen eller et andet beqvemt Sted, samt strax afleveres hver Gang de af Vedkommende ere brugte.

§ 24. Naar Vagthold paabydes, skeer dette efter Omgang, saa at den ene ikke bebyrdes mere (end) den anden.

§ 25 (i Originalen fejlagtigt § 26). Den borgerlige militaire Tjeneste frietager ikke nogen fra borgerlige Ombud, som maatte paaligge dem, ligesom disse Ombud ikke heller frietager fra den borgerlige militaire Tjeneste, med mindre Overøvrigheden i enkelte Tilfælde finder, at den Vedkommende umuligen kan bestride begge Dele.

§ 26. Iøvrigt bemyndiges den overordnede Øvrighed, hvor Localiteten udfordrer saadant, at approbere, i Overensstemmelse med de her antagne Grundsætninger, for Borgervæbningens forskjellige Corpser, særskilte Instruxer, der nøiere bestemme de Regler, som skulle iagttages, og de forskjellige Pligter, der skulle opfyldes.

Ved Reskript, af 18. f. M. (Mai), til Stiftamtmanden over Veile Amt, er det borgerlige Artillerie Compagnie i Fredericia forundt de samme Friheder og Rettigheder, som ved Reglementet af 19 Juni 1789 er tillagt det borgerlige Artillerie i Kjøbenhavn.

BALDERS OFFERPLADS

AF

RASMUS MORTENSEN

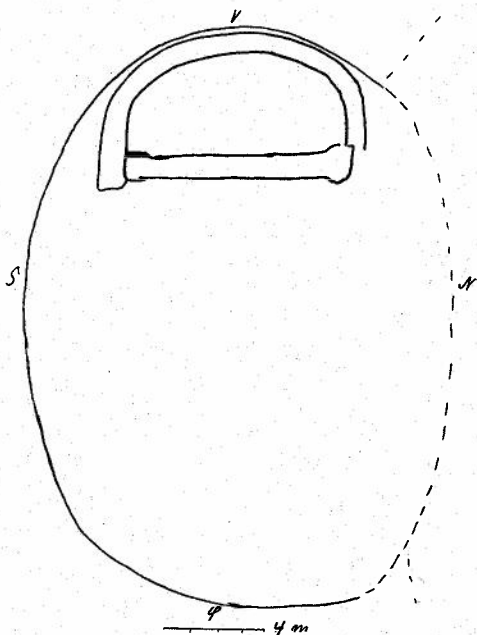
I Skellet mellem Nørup og Lindeballe Sogne ligger det smukke og ejendommelige Bakkedrag Møgelbjerg. Bred og rund til alle Sider, høj og forholdsvis mægtig svarer Knuden til Navnet.

Den, som ser Stedet uden Forhaandsviden, vil egentlig ikke finde det særligt imponerende. Højden er 137 m, den største i Sydjylland, men de omliggende Dele af Nørup Sogn, Førstballe og Mørup samt hele det midterste Strøg af Lindeballe Sogn er i sig selv saa højtliggende (120—130 m), at det centrale Punkt ligesom udjævnes derved. Kun fra den Slugt, Randbøl Hede skyder ind foran Bakkepartiets Fod, er der en brat og anselig Stigning. Og saa ligger endda ogsaa Randbøl-Plateauet skubbet ret godt i Vejret, omkring 70 m.

Men fra Møgelbjergs Top kendes Højden. Herfra er der den videste Udsigt over Vejle, Ribe og Ringkøbing Amter. I Syd ligger hele Linjen fra Bakkerne bag Vejledalen til Egnen vestom Grindsted overskuelig. En altid betagende Virkning har Synet ud over Randbølfladens egenartede Mørkhed, til hvor denne opløses af Højderne ved Hejnsvig og Læborg. En ikke mindre Dybde ligger aaben mod Vest forbi

Sønder Omme til Aadum ved Tarm og i Nordvest efter Brande. Tyregod, Kollemorten og Vonge kommer frem i Nord, og uden om Jelling ser man et godt Stykke ind i Østlandet.

Paa dette Møgelbjerg har Oldtid-folket haft en Helligdom. — Nedad Sydsiden paa Bakkens vestlige Ud-løb omtrent midt-vejs mellem Fod og Top har den staaet. Her findes i Nutiden en ganske mærkelig Udformning, øjen-synlig dannet af Menneskehaand, bygget op og jævnet ud, saa den knytter sig til Bakkensiden paa lignende Maade som Svalereden ind mod en Væg.

Balders Offerplads.

Stedlig Tradition siger, at her har været en hedensk Helligdom, og Egnens Beboere kalder Stedet Balders Offerplads. Platformens Yderkant runder udad paa Midten, og da der i det vandrette Lag lige overfor er nogen Antydning af lidt Hulhed i Bakkens Side, fremtræder Pladsen nogenlunde halvcirkeldannet med Tilbøjelighed til at tage Ovalens Form. Hovedretningen er Øst-Vest, Længden her ca. 23 m, hvor Bredden er størst, udgør den ca. 17 m. I den vestre Ende er

Grundplanen hegnet af et lavt Jorddige, 10,5 m langt, 1 m bredt, som runder svagt, og 4 m indenfor paa tværs af Pladsen ses en ca. 8 m lang, 1 m bred For-
dybning i Jorden.

Ved Sommertid er saavel Diget som Renden skjult af den særdeles kraftige Lyng, hvoraf samtlige Omgivelser ligger dækket, og som netop naar at lægge sig ind over Diget og Pladsens Rand rundt om. Ellers breder et ualmindelig yppigt Plantevækst af Ørnebregner, Gyvel og mange Slags Græs sig ud over Stedet, kun om Vinteren træder nævnte umiskendelige Spor af Menneskeværk frem i Overfladen.

Sagnet vil paastaa, at Offerpladsens Fyld, den som giver saa rig Plantenæring, er tilført Jord. Der paa-
vises endog hele to Lokalteter, fra hvilke denne Fyld skal være taget, en i Lavningen Nord for Bakkedraget og en paa den modsatte Side af den nedenfor i Syd liggende Slugt, nemlig Førstballe. Hvorledes dette end forholder sig, en Kendsgerning er det, at et dybt Lag af Offerpladsens Jord bestaar af fintsmuldret Ler, et Materiale, hvis Forekomst er isoleret til dette begræn-
sede lille Omraade, hvor det virker som noget af et Fænomen, man efter de tilstedeværende Omstændig-
heder vil have vanskeligt ved at give tilfredsstillende geologisk Forklaring paa uden efter nøje Undersøgelse. Den Tanke, der kunde melde sig, at omtalte Antyd-
ning af Hulhed i Bakkesiden vel skyldes en Nedskub-
ning, og at Leret stammer herfra, maa afvises, naar man har iagttaget, hvorledes Overfladens sandede Beskaffenhed paa vedkommende Punkt fuldkommen svarer til de Lag, der er fremme i Dagen hele Bakken over. Forøvrigt er der næppe noget i Vejen for, at den gamle Beretning om Jordtilførsel andet Steds fra kan passe. Ifølge velvillig Meddelelse fra Dr. phil.

Gudm. Schütte er Jordflytning som hedensk Levn en ikke ukendt Ting.

Jens Knudsen, Lindeballe Skov, fortæller, at han af den Mand, der ejede Bakken for længere Tid tilbage, har hørt, der skulde findes betydelige Trækulsmasser ved Balders Offerplads. Ikke mindre interessant er den Oplysning, afdøde Sognefoged Christen Jensen, Lindeballe, og afdøde Gaardejer Søren Søndergaard, Baldershav, har givet mig om en Del store Sten, der laa væltet hen over Pladsen samt særlig ned ved dens Fod, og som i sin Tid blev brugt til Trapper og Grundfundament, da Gaarden Baldershaves Stuehus opførtes. Gamle Sognefoged Christen Jensen, der døde for et Par Aar siden i en Alder henimod de 90, sagde, at han som Dreng ofte havde set disse Sten, hvoraf de fleste var temmelig store. Jeg antager, at førnævnte Rende i Jorden indenfor Diget hidrører fra disse Stens Opgravning. Man lægger Mærke til, hvordan Fordybningen ligesom udvider sig i begge Ender. Vi er rimeligvis her ved Gudehovets Vestgavl, Stenene har udgjort dennes Sokkel, og Hjørnestenene har været særlig mægtige, derfor den større Udgravning, hvor disse laa.

Det er saaledes en meget ejendommelig Plet, vi har set. Selv uden Kendskab til de nærmere Omstændigheder m. H. til det lokale Sagnstof, vil enhver, som faar Øje paa Stedet, finde det velskikket til at vække Eftertanke. Jeg har da ogsaa ved Lejlighed vist baade Nationalmuseets Mænd samt andre Forskere omkring deroppe. Det var rigtignok mest ved Sommertid, da Dige og Fordybning som sagt er skjult, og vi forlod stedse Sagen i den Erkendelse, at det jo nok ikke blev muligt at faa noget mere ud af den, fordi man fandt for faa virkelige Holdepunkter At den nærliggende

Gaard bar Navnet Baldershave, turde man ingen særlig Betydning tillægge, idet Navnet kunde være af ny Oprindelse og sildigt Paafund. Naar jeg saa nu gør Alvor af nærmere Omtale, skyldes det et Fund, der, hvor ringe det end kan synes, ikke desto mindre bringer den ønskelige Underbyggelse, saa man er i Stand til med Rette at sige: hvad gøres mere behov!

Indenfor Kildematerialet til Fortidens Historie er der en Bestanddel, som hidtil har ligget ret upaaagtet hen, nemlig Stednavnene; den Fejl, der blev begaaet, ved at man har ladet saa rige Skatte være nedgemt, er imidlertid de senere Aar ikke alene indrømmet, men forsøgt oprettet; det har været en af den moderne Forsknings Yndlingsemner, at finde Lovene for vore gamle Stednavne, og man er allerede naaet temmelig vidt i dette grumme vanskelig, men overordentlig værdifulde og interessante Arbejde. Bl. a. saa meget er med Sikkerhed slaaet fast, at Stednavnene viser en ganske særlig sejt Levekraft. Der kan være Ændringer i Skrivemaaden til forskellige Tider, og flere Former har Anlæg til Omdannelse, men som en afgjort Regel gælder det, at træffer man et Stednavn i ældre Dokumenter før den Tid, Landets Bebyggelse sprængtes ved indførte Driftsforandringer, da er dette Navn sikkert af ældgammel Oprindelse. I de saakaldte Markbøger, et af Forarbejderne til Matriklen 1688, findes under Lindeballe Sogn Navnet »Ballers haufve« (Hov), som Betegnelse for en Eng tæt ved Balders Offerplads, mellem denne og nuværende Gaard Baldershave. Herefter er Sagen oplagt, Balder-Navnet lever i daglig Tale omkring 1680, har været brugt gennem Aarhundreder. Selve Offerpladsen er ikke navngiven, hvad man heller ikke kunde vente, da Markbøgerne kun omhandler de dyrkede Arealer, og

Møgelbjerg har aldrig været under Plov. Heller ikke i de tilsvarende Fortegnelser fra Nørup Sogn (Førstballes Jorder grænser som før nævnt til Stedet) er Navnet opført, maaske fordi dette Sogns vestlige Del laa overvejende øde hen (Svenskekrigen). Men hvorledes skulde »Balder« kunne kredse over Engen og senere flytte til Gaarden, om ikke Offerpladsen var det oprindelige Udgangssted for den korte Vandring i Afstand, lange Liv i Tid? Samtlige Enkeltheder føjer sig altsaa godt nok sammen til Stadfæstelse af den gamle Tale om hedensk Helligdom paa Møgelbjergs Sydskraaning.

End ikke den vilde Jagt mangler. Gennem Dalsænkningen, umiddelbar Nord om Møgelbjergs anden Side, »æ Riidall« (Ridedalen) farer Rytteren forbi. Han er en tro Kammerat til den store Flok af vilde Jægere, der under forskellige Navne genspejler Forestillingen om Odin eller en af hans Æt.

Her er den fremsusende iklædt en Jægers Skikkelse fra Herregaarden Refstrup i Gadbjerg Sogn. Han rider paa en kulsort, hovedløs Hest og følges af halsende Hunde, tre i Tal. Det gnistrer fra Hestens Hove, og Ild staar ud af Hundenes Gab. Tunge Drøn, Hujen og Raab lyder mellem Bakkerne, naar Rytter med Kobbøl jager afsted. Flere har været Vidne til Farten.

Ved Siden af Sagnet om Stormrytteren optræder en anden, som det synes, selvstændig Figur, en saakaldt Friskytte, der af enkelte henføres til samme Refstrup, af flere derimod til Engelsholm i Nørup Sogn. Det er en Skytte, om hvem man siger, at han skal have ønsket at kunne »ride og skyde, saa længe Verden staar«. Hørte de gamle sær Larm og Lyd som Skud, da var det Friskytten, der drev sit Spil. Ogsaa hans Bane faldt forbi Offerpladsen. Men forøvrigt var han

ikke bundet til en bestemt Rute, han viste sig baade i Øst og Vest, dog saas der en vis Plan i hans Flugt. Saaledes taler man om, at Skyttens Vej fører igennem Gavlen af Stuelængen ved Anneksgaarden i Lindeballe Kirkes Nærhed, fordi Bygningen er opført over Vejen. Ganske dunkelt er Navnet Balder (»Boller«) knyttet til, blandet med »Friskyttens«. I nævnte Gaard er Udtrykket »Bollers Vej« kendt, men nærmere Enkelt-heder mangler.

Endelig er der Sagn om en Bjærgmand, der har til Huse i Bakkerne ved Balders Offerplads. Af Meddelelse fra Thue Eriksen, Tyregod Plejehjem, skønnes det, at Bjærgmanden forhen har været nogenlunde sideordnet med Balder i Henseende til Rang: »Der var tvende Hove i de gamle Dage, den ene var Bjærgmands og den anden Balders.«

Den samme Dobbeltthed, som her er truffet: Stormrytter—Friskytte, Bjærgmand—Balder, kan følges videre i de spredte Mindelser om stedligt Hedenskab, vi endnu har tilbage at nævne; og man maa formentlig i denne Omstændighed se de svage Omrids af en vis Udvikling i Egnens Gudedyrkelse.

Paa den nordøstre Bakke mod Grønbjerg laa paa Lindeballegaards Mark et Par Høje, hvoraf i hvert Fald den ene hed Thorshøj. Selve Højene er forlængst sløjfede, Navnet lever imidlertid fremdeles. Der har været adskillige, nu nedbrudte Høje ad den Kant, ind imod Møgelbjerg. Rimeligvis var det Resterne af Thorshøj, man for nogle Aar siden stødte paa, idet man ved Pløjning blottede en større Stensætning, ca. $\frac{1}{2}m$ under Jordoverfladen. Marken deromkring kaldtes i gamle Dage Thorsagre. Dette stemmer særdeles med, hvad man ser paa Kortet over Lindeballe By og Mark fra 1786 (»bekostet af Hr. Claus Tommerup Henrich-

sen til Ræfstrup«). Mellem Thorhøj og Møgelbjerg findes her en Plet, som hedder: »TorNøjAgre«. Samme Kort har Navnet Ryttermose og Rytter Mose Blokke, som Betegnelse paa den Lokalitet, der ligger kort nordøst for Møgelbjerg omkring Holmegaard i Grønbjerg — altsaa den vilde Jæger igen.

— — —

Vi har nu fulgt de Spor, der er levnet tilbage fra Tidens Gang henover Balders Helligdom, og vi maa sige, at skønt det vilde være saare rart, om man havde kunnet give endnu tydeligere Vejvisning, saa er der dog næppe mange Kredse udenfor de i Litteraturen tidligt optagne Centralpunkter, man kommer det hellige Sted nærmere end her. Ofte lagde Kirkerne sig jo over den Plet, Hedningernes Sti stansede ved, og ellers var Kristendommen interesseret i Udslettelse af hidtilværende Helligdomme paa anden Maade.

Hvad enten Vejle Amts historiske Samfund eller Nationalmuseet vil tage sig af Opgaven, saa burde Balders Offerplads værnes mod yderligere Undergang ved Fredlysning. Hvilket herligt Mødested vilde her kunne blive i denne karakteristiske og skønne Natur! —

Saa meget om Balders Offerplads. Tilbage er at gøre Regnskab for et Navn, som gennem ovenstaaende er brugt uden forud indhentet Tilladelse, nemlig Møgelbjerg.

I daglig Tale, paa Generalstabskortene og i geografiske Værker anvendes udelukkende Formen Møllebjærg. Det kan jo da synes dristigt af pille ved saaledes hævdvundet Navn, tilmed naar det drejer sig om et af Halvøens højeste og — i Betragtning af Offerpladsen — fornemste Punkter, men netop Hensynet til Højde og Helligdom opfordrer til velbetænkt Navnændring, thi man kan vanskeligt forestille sig, at

Møllebjerg skulde kunne være oprindelig Form. Dr. phil. Gudm. Schütte har gjort mig opmærksom paa, hvorledes Møgelbjerg sandsynligvis er det ældste Navn til Bakkeknuden, og selv om man ikke er i Stand til ad historisk Vej at paavise denne Opfattelses Rigtighed, saa er der saa meget, som underbygger den, at man næppe kan se bort herfra. Det ligger i Møllebjerg-Navnets Natur, at det ikke kan have særlig Ælde. Man vil sige, Navnet kommer af, at der ved Bakkens Nabolag i Nordøst for lang Tid siden har ligget en Vandmølle. Gamle Mennesker husker endnu faa synlige Rester af Pæl og Dæmning fra et saadant Anlæg. Der fremrinder ogsaa ganske rigtigt paa dette Sted en Kilde; den ser i vore Dage temmelig magtesløs ud, men den har vel nok den Gang med Flid og Taalmodighed kunnet faa en mindre Huskværn til at gaa rundt. Men var det nok til at kendetegne et anseligt Bakkeparti, der synede ud over flere Kvadratmile befolket Land? Et enkelt Bakkeafsnit kunde navngives ved Møllen, muligvis det Nord eller Øst for Engdraget, Bækken gennemløber, selve Midtpunktet har selvfølgelig haft Navn, længe før Møllen kom i Drift, og var dette Navn Møgelbjerg, saa laa Lyden her ikke længere fra Møllebjerg, end at Overgang let nok lod sig praktisere i det lange Løb til at omfatte Helheden. Lytter man efter den stedlige Udtale af det nu officielle Navn er den: Møllebjærge (»æ Mølbjærre«), altsaa Flertal. I den Tid, Møllevirksomhed fremstod og iagttoges som noget vist særegent, kunde »Mølle« let vandre op og lægge sig dækkende over »Møgel« i Tale og Skrift og almindelig Bevidsthed. Men hvorfor da ikke afsløre slig Forveksling, saa Møgelbjerg atter kan komme til at staa frit! Under alle Omstændigheder svarer — efter hjemlige Forhold — Bakken til Navnet, og det har dog noget at sige.

SMAASTYKKER.

Bøddelstrid.

Af K. Carøe, København.

DER HAR tidligere i »Aarbøgerne« været fortalt om de stridigheder, som fandt sted mellem de to mestermænd i Fredericia og Kolding, *Christian Seyler* og *Joakim Brøchner*, først af P. Eliassen 1905 i »Bøddel og Natmand«, senere 1910 af H. Matthiessen i »Bøddelboligen og dens Beboere«; begge disse forfattere omtaler, at Brøchner blev afskediget, og at Seyler fik hans embede; hvad der til sidst bragte bægeret til at flyde over og volde Brøchner's fald, kan det vel derfor have sin interesse at vide; det giver et godt billede af ældre tiders voldsomme fremfærd mand og mand imellem.

Sagen findes i »Supplikprotokollen« for 1716, sidste halvår nr. 355 og gengives her omtrent ordret; selve akterne eksisterer ikke mere.

Christian Seyler, skarpretter i Fredericia andrager den voldsomme og fast morderiske omgang, *Joakim Brückner*, skarpretter i Kolding har brugt til at sætte efter ham på liv, ære og velfærd, idet han både selv har undsagt ham på livet, så og ved tvende hans knægte visselig villet fuldbyrde, af hvilke han siden påske har haft den ene i arrest og må underholde uden at nyde nogen ret enten over ham eller hans husbond; den anden, navnlig Anders, som har været anholdt for et begået mord, opholder sig nu som en morder i skovene, så at supplikanten, som altid må rejse til Fyn og Jylland, ikke kan vide sig sikker på sit liv; thi beder han om befaling til øvrigheden

der ved stæden, at Brückner for undsigelse på liv og eftertragtelse på dette må vorde tiltalt efter loven og den bortløbne knægt må blive eftersat, pågreben og afstraffet, og endelig hvorledes med den anholdte knægt Frederik Hansen skal forholdes.

Sagen blev sendt til stiftamtmand Calnein's erklæring, der gik ud på, at Seyler's fremstilling i alle måder var rigtig, og at Brückner burde stille denne kaution eller straffes efter loven og desuden ganske afskaffes, da han aldeles ikke duer til sit embede og ikke har folk, hvorover mange klager er indkommet; derfor har amtmand v. Woyda i Koldinghus amt måttet sætte ham fra hans funktion ved slottets skorstene¹⁾ og andet ham vedkommende. Calnein anbefalede derfor Seyler, som er en dygtig og flittig mand, til Brückners funktion.

Stiftamtmanden fik derefter 16. Marts 1716 ordre til at handle, som han fandt tjenligst, og om den foreskrevne sag skulde det ved lands lov og ret forblive.

Brückner blev altså afskediget, men fandt sig ikke med rolighed deri; han klagede over, at den kgl. ordre var blevet oplæst for ham på Kolding rådstue og han derefter af byfogden med mænd udsat af sit hus, skønt slutningen af ordren lyder, at det skal forblive ved lands lov og ret [kancelliet tilføjer: Dette er alene angående undsigelsen og slagsmålet], og iøvrigt beråbte han sig på magistratens ham givne bestalling af 1690, konfirmeret af forrige stiftamtmand Speckhan.

Det hjalp ham dog ikke; 21. April 1716 resolveredes: Forbliver ved den til stiftamtmanden ergangne befaling.

¹⁾ Foruden alt, hvad der vedrørte selve bøddeltjenesten, påhvilede det mestermanden med rakkerens hjælp at sørge for gadernes renholdelse og bortførslen fra »hemmeligheder«, at feje skorstene, skaffe ådsler bort, flaa og nedgrave dem, samt indfange og dræbe løse hunde og svin i gaderne. Som bierhverv havde han tilberedning af menneske- og hundefedt og remme af menneskehud til medicinsk brug.

**En Adresse
til Frederik VII fra Koldingkredsen.**

I flere Hjem i Koldingkredsen opbevares Aftryk af følgende Adresse til Kong Frederik VII:

Allernaadigste Konge!

Med dyb Bedrøvelse modtoges overalt i Deres Majestæts Land og Rige Budskabet om den Sorg, der har ramt Deres Majestæt, idet Deres kæreste Residensslot, det skønne Frederiksborg ved Ilden blev forvandlet til en Ruin; og med Smerte have vi tillige erfaret, at endnu en anden Kummer nedtrykker vor højtelskede Konge, idet nogle Ubesindige have ladet sig forlede til at forstyrre Deres Majestæts huuslige Ro og Tilfredshed.

Allernaadigste Konge! en saa lav Handling har fundet og vil stedse finde den høieste Misbilligelse hos enhver ærlig dansk Mand, og vi beder derfor Deres Majestæt om, ikke ved saadanne ubeføiede Demonstrationer at bringes i Tvivl om Folkets inderlige Kjærlighed til dets trofaste Konge.

I Veile Amts 2den Valgkreds, Februar 1860.

Christen Andersen, Sognefoged.	N. W. Bastrup, Kjøbmand.	C. Clausen, Gaardeier.	
H. Conradsen, Gaardeier.	C. Dalgas, fra Aldebertsminde.	N. Fischer, Amtsraadsmedlem.	
J. Henriksen, Gaardeier.	Mogens Hansen, Gaardeier.	Chr. Jepsen, Sognefoged.	J. Jessen, Gaardeier.
J. Jessen, Gaardeier.	N. Johansen, Gaardeier.	Poul Knudsen, ● Sognefoged.	P. Mikkelsen, Sognefoged.
P. Nissen, Avlsmand.	Poul Pedersen, Gaardeier.	Hans Roed, Sognefoged.	Schæffer, Gaardeier.
			C. Simonsen, Lærer.

Fra Hastrup. Lidt Tradition.

Af Brøndgraver P. G. Elstrøm, Jelling.

Med Noter af H. Kau.

I Vejle Amts Aarbøger for 1917 har Pastor Kau omtalt Ejerne af Hastrup Gods, og da mine Forfædre i mange Led har hørt under dette Gods, kunde jeg have Lyst til at tilføje forskelligt. Mine Forældre var Arvefæstere under Hastrup til Aaret 1869, da Godset blev købt af en Millionær Slifmann. Vi blev da købt bort for 1600 Rigsdaler. Vort Fæste var Arvefæste, det vil sige paa Mandssiden. Det skulde gaa i Arv til den ældste Søn. Vi havde ca. 60 Tønder Land fra Hastrup til en Afgift af fire Rigsdaler. Dernæst havde vi Ret til at fange et Par Stude til at drive vor Jord med, men de Stude, vi havde om Formiddagen, maatte vi ikke tage om Eftermiddagen. Der gik nemlig en Studedriver-Vej forbi vor Ejendom fra Hastrup ud i Goldbek Kjær. Kjæret var paa ca. 155 Tønder Land. . . .

Min Bedstefar, som var Fæster, hed Peder Iversen og boede de første Aar af sit Ægteskab i Hastrup Skov i en Jordhytte. Der var opkastet en Jordvold i en Firkant, og derpaa stod »Spænderne«. Huset var tækket med Lyngtørv. Loft var der intet af. Han havde 6 Børn, hvoraf en endnu lever og bor i Vejle. Konens Søster Maren var gift med en Broder til Digteren Thyregod. En Søster blev gift med en Kaffe-skænker i København. Af deres tre Sønner er en Dyrslæge, en anden Herredsfoged og en tredie Doktor. Alle bærer Navnet Ørum. Fader stammede nemlig fra Ørum ved Uldum. Fæsteren, Peder Iversen, skulde arbejde paa Gaarden for 4 Skilling om Vinteren og 6 Skilling om Sommeren. Tillige var han noget

Kvaksalver, hvilket han til Tider tjente noget ved. De maatte ikke nægle ham Arbejde paa Gaarden, men han var ikke pligtig til at arbejde. Han var født 1785 og døde 1875. Han døde netop paa sin 90aarige Fødselsdag 14. April. I min Bedstefaders unge Dage blev den store Lade paa Hastrup bygget. Tømmeret kom fra Norge og var 14 Fod langt og 12 Tommer tykt. Ved Nedbrydningen i 1870 blev det gennemsavet og savet midt over og solgt til Egnens Beboere, i hvis Huse det sidder endnu. Paa et Stykke Tømmer i Hastrup Mølle stod følgende Indskrift: Dette Hus er uden Fare, naar Gud det vil bevare. Bygget af Herremanden paa Hastrup 1800. Af den Adelslægt, som mine Forfædre hørte under, nemlig Hov,¹⁾ er der to levende endnu, en Herre og en Dame. Denne sidste bor i Vejle, og hedder — saa vidt mig bekjendt — Frederikke Hov. Hendes Broder er hos sin Søn, der er Lærer paa Asmildkloster. En anden Søn af ham er ogsaa Lærer.

Min Bedstefader fortalte, at den sidste Ridder i Danmark blev slaaet paa Hastrup, og det skulde være Hov.²⁾ Hans Ligsten staar paa Thyregod Kirkegaard i det vestre Kirkegaards Dige.

Ligeledes fortalte han, at Vest for Hastrup var der en grøn Plet, som kaldtes »æ Tind Plet«. Herremanden paa Hastrup havde spillet Kort og vundet noget Tiendekorn, som Bønderne skulde levere. Men da de kun vare pligtige til at kjøre det et vist Stykke Vej, kom de til det Resultat, at her maatte Maalet være. Der var nemlig en Mand, der maalte Hjulets Omkreds, og som slog en Streg og talte, indtil han havde Vejlængden. Derefter gik han ned paa Gaarden

¹⁾ Det har været en borgerlig Slægt. Der findes ikke nogen Adelslægt af Navnet Hov.

²⁾ Se Noten ovenfor.

og meldte, at nu var de der med Kornet. Ladefogden vilde have dem til at kjøre det ned paa Gaarden, men det vilde de ikke, det blev saa læsset af og laa og raadnede, og derved opstod Navnet »æ Tind Plet«.

Dernæst har han ogsaa fortalt, at til Hastrup hørte 5 Søer: Hastrup Sø, Ejstrup Sø, Jensø, Hulsø og Goldbæk Kjær, som den Gang var Sø. Disse 5 Søer havde Herremanden Ret til at fiske paa, men ingen Landret. Da Stavnsbaandet blev løst, var Herremanden fra Hastrup ude paa Ejstrup Sø at fiske, og Bønderne jog ham bort fra Land; han maatte betale for at komme i Land, og han kom der aldrig mere.

I min tidlige Barndom laa der et Hus bygget sammen med Hovedbygningen, som kaldtes Elev-Huset. Det var inddelt i tre Stokværk. Forneden var der Kjælder og Lagerrum, og saa den store Fægtesal, hvor Adelslægten lærte at bruge Vaaben, og oven over var Kamrene. Ruinerne kan ses endnu.¹⁾

Der var Udgang til Søen til Badning. Ude i Søen ligger en Holm.²⁾ Fra dens sydvestlige Side er der en Gang; der ligger ca. 1 $\frac{1}{2}$ Alen under Vandet en Vej af store Kampesten, hvad ikke mange véd, men jeg har som Dreng sejlet derover og forvissat mig om det med en Stage. Men nu er Søen snart groet til Siv og alt er til Dels glemt.

I min Bedstefaders tidlige Ungdom og i hans Fader Iver Pedersens Tid hørte Kjeldkjær i Bredsten Sogn under Hastrup.

---

¹⁾ Denne Bygning var opført i Fyrrerne i forrige Aarhundrede af den bekendte Sønderjyde Nis Hansen, der i flere Aar holdt Landbrugsskole paa Hastrup (død som Præst i Sotterup i Sundeved 1866), og det er ikke Adelen, som her har lært at bruge Vaaben, men gode danske Bønder-sønner.

²⁾ Her har Hastrups Hovedbygning oprindelig ligget.

VEJLE AMTS AARBØGER

UDGIVNE AF

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

1919

KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS LEHMANN & STAGE
1919

Redaktionsudvalget:

Redaktør P. Eliassen, Kolding (Formand).

Sognepræst H. Kau, Gadbjerg,

Bankdirektør J. F. Kiær, Fredericia.

INDHOLD

	Side
Fra min Barndoms By (Oustrup, Egtved Sogn). De gamles Erindringer og Oplevelser. Samlede ved <i>Søren P. Sørensen</i> . (Med et Kort).....	1
Noget mere om C. A. Thyregod. Af <i>Evald Tang Kristensen</i>	24
Grejs gamle Kirke. Af <i>Marius Hansen</i> . (Med fem Af- bildninger).....	50
Om de gamle haandsmedede Gravkors i Bjerre Herred. Af Maler <i>Søren Knudsen</i> , Glud. (Med ti Afbildninger).....	82
Kampen om Ejendomsretten til de ubebyggede Jorder i og ved Fredericia. Udarbejdet væsent- ligst paa Grundlag af Akterne i Højesteretssagen af 1871. Ved Telegrafist <i>C. V. Hansen</i> . (Med et Kort).	108
Vejle Amts historiske Samfunds Regnskab for 1918	136
Studehandlere. Af <i>P. Eliassen</i> , Kolding. (Med tre Bil- leder).....	137
Nogle Optegnelser af Hr. Anders Mortensen Vejle. Ved <i>Evald Tang Kristensen</i>	169
Østergade i Kolding 1836. Af <i>I. O. Brandorff</i> . (Med et Billede).....	182
Nogle reglementariske Bestemmelser vedrø- rende Borgervæbningen i Fredericia. Med- delte af <i>Aage Bremerholm</i>	190
Balders Offerplads. Af <i>Rasmus Mortensen</i> . (Med en Grundplan)	198
Smaastykker. Bøddelstrid. Af <i>K. Carøe</i> , København. — En Adresse til Frederik VII fra Koldingkredsen. — Fra Hastrup. Lidt Tradition. Af Brøndgraver <i>P. G. Elstrøm</i> , Jelling. Med Noter af <i>H. Kau</i>	207 .

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI - KOLDING

Bibliotek og Arkiv.

Vejle Amts historiske Samfund har efterhaanden samlet et lille Bibliotek af historiske Skrifter, der staar til Afbenyttelse for Samfundets Medlemmer, dels ved Udlaan, dels til Benyttelse paa Stedet. — Nærmere Oplysninger herom faas hos Kæmner J. O. Brandorff i Kolding.

Som foreløbig Fortegnelse skal anføres:

Historiske Samfunds Hærbøger fra:

- Ribe Amt 1903—18.
- Ringkøbing Amt 1907—18.
- Chisted Amt 1906—18.
- Svendborg Amt 1908—15.
- Frederiksborg Amt 1906—13.
- Holbæk Amt 1907—14.
- Sorø Amt 1912—15.
- Odense, Assens Amt 1913—16.
- Lolland-Falsters Stift 1913—16.
- Vendsyssels Folk og Land 1915—18.
- Himmerland og Kjær Herreder 1912—14.

Hviser:

- Kolding Avis $1/2$ — $31/12$ 1864, $30/6$ — $28/12$ 1868 og 1906 til 17 incl.
- Koldingposten $24/3$ — $31/12$ 1863 og 1865 til 1903 noget defekt.
- Kolding Folkeblad $1/7$ 1910— $31/3$ 1917.
- Kolding Social-Demokrat 1910—17.
- Kolding Venstreblad 1910—17.

Rigsdagstidende 1886—94.

Kolding Vejviser 1877, 1887, 1894, 1902, 1910.

Vort Forsvar, de første 5 Hæer mangler.

Medlemmerne opfordres venligst til at støtte denne lille Samling ved Indsendelse af Bøger, Blade og Skrifter, der har historisk Interesse for Amtet.

INDHOLD AF ANDET HALVBIND 1919:

Studehandlere. Af *P. Eliassen*, Kolding. (Med tre Billeder.)
Nogle Optegnelser af Hr. Anders Mortensen Vejle. Ved
Evald Tang Kristensen.
Østergade i Kolding 1836. Af *I. O. Brandorff*. (Med et Billede.)
Nogle reglementariske Bestemmelser vedrørende Borger-
væbningen i Fredericia. Meddelt af *Aage Bremerholm*.
Balders Offerplads. Af *Rasmus Mortensen*. (Med en Grundplan.)
Smaastykker: Bøddelstrid. Af *K. Carøe*, København. — En
Adresse til Frederik VII fra Koldingkredsen. — Fra
Hastrup. Lidt Tradition. Af Brøndgraver *P. G. Elstrøm*. Med
Noter af *H. Kau*.

Vejle Amts Aarbøger

udkommer i Halvbind med *mindst* 12 Ark (192 Sider) aarlig og
behandler historiske, topografiske og dermed beslægtede Emner
fra ældre og nyere Tid, hentede fra Vejle Amt.

Aarbøgerne, hvis Hefter enkeltvis kan købes i Boghandelen,
uddeles frit til Medlemmerne af Vejle Amts historiske Samfund.
Medlemsbidraget er 3 Kr. om Aaret. Indmeldelse i Samfundet
modtages af enhver af Bestyrelsens Medlemmer. Disse er:

Stiftamtmand *V. Bardenfleth*, Vejle, (Formand); Kæmner *I. O.
Brandorff*, Kolding, (Næstformand, Kasserer); Redaktør *P. Eliassen*,
Kolding; Seminarieforstander *P. Elmquist*, Vejle; Gaardejer *Mogens
Jensen*, Vandel; Pastor *H. Kau*, Gadbjerg; Amsraadsmedlem, Gaard-
ejer *J. Krag*, Trappendal pr. Hejls; Bankdirektør *J. F. Kiær*, Frede-
ricia, og Lærer *J. J. Ravn*, Mølholm ved Vejle.

I **Redaktionsudvalget**: Redaktør *P. Eliassen* (Formand), Pastor
H. Kau og Bankdirektør *J. F. Kiær*.

I **Foredragsudvalget**: Seminarieforstander *P. Elmquist* (For-
mand), Amsraadsmedlem, Gdr. *J. Krag* og Lærer *J. J. Ravn*.

TRYKT I KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI - KOLDING